

გრიგოლ რობაქიძის სახელობის უნივერსიტეტი
Grigol Robakidze University

ხელნაწერის უფლებით
With the right of manuscript

ლაშა ტაბატაძე
Lasha Tabatadze

საქართველოს უმაღლესი საგანმანათლებლო მომსახურების
ბაზარზე კერძო სექტორის კონკურენტუნარიანობის ამაღლების
პრობლემები და მათი გადაწყვეტის გზები

Problems of Improving Competitiveness of Private Sector on
Higher Education Service Market of Georgia and Their Solutions

სპეციალობა: ბიზნესის ადმინისტრირება
Specialty: Business Administration

დისერტაცია წარმოდგენილია ბიზნესის ადმინისტრირების
დოქტორის
აკადემიური ხარისხის მოსაპოვებლად

Thesis is presented for obtaining of the PHD of Business
Administration academic degree

რეზიუმე
Abstract

თბილისი
Tbilisi
2016

გრიგოლ რობაქიძის სახელობის უნივერსიტეტი

ხელნაწერის უფლებით

ლაშა ტაბატაძე

საქართველოს უმაღლესი საგანმანათლებლო მომსახურების
ბაზარზე კერძო სექტორის კონკურენტუნარიანობის ამაღლების
პრობლემები და მათი გადაწყვეტის გზები

სპეციალობა: ბიზნესის ადმინისტრირება

დისერტაცია წარმოდგენილია ბიზნესის ადმინისტრირების
დოქტორის
აკადემიური ხარისხის მოსაპოვებლად

რეზიუმე

თბილისი

2016

გრიგოლ რობაქიძის სახელობის უნივერსიტეტი

სამეცნიერო ხელმძღვანელი:

ვასილ კიკუტაძე,

გრიგოლ რობაქიძის უნივერსიტეტის ასოცირებული პროფესორი

ოფიციალური შემფასებლები (ოპონენტები):

ვახტანგ სართანია - საქართველოს საპატრიარქოს წმ. ანდრია პირველწოდებულის სახელობის ქართული უნივერსიტეტის პროფესორი, აკადემიკოსი

ავთანდილ ასათიანი - საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტის ასოცირებული პროფესორი

დისერტაციის დაცვის თარიღი გამოქვეყნდება უნივერსიტეტის ვებ-გვერდზე: www.gruni.edu.ge

დისერტაციის დაცვა შედგება გრიგოლ რობაქიძის სახელობის უნივერსიტეტის ბიზნესისა და მართვის სკოლის საატესტაციო - საექსპერტო კომიტეტის სხდომაზე

დისერტაციის გაცნობა შესაძლებელია გრიგოლ რობაქიძის სახელობის უნივერსიტეტის ბიბლიოთეკაში (თბილისი, ჯანო ბაგრატიონის ქ. N6)

სარჩევი

შესავალი	1
თავი 1. სამეცნიერო ლიტერატურის მიმოხილვა და კვლევის თეორიული/პრაქტიკული კონტექსტი.....	4
თავი 2. მეთოდოლოგია და კვლევის აღწერა	9
თავი 3. კვლევის შედეგები	14
თავი 4. განსჯა და მეცნიერული მიგნებები/სიახლეები.....	19
დასკვნა-რეკომენდაციები.....	26

შესავალი

კვლევის აქტუალობა. საქართველოს ევროპული არჩევანი და ევროპულ სტანდარტებთან მიახლოების სურვილი განსაკუთრებული გამოწვევების წინაშე აყენებს ქვეყანას. ცვლილებების მნიშვნელობითა და მასშტაბით განსაკუთრებულ ადგილს, სწორედ უმაღლესი საგანმანათლებლო მომსახურების ბაზარი იკავებს. უმაღლესი საგანმანათლებლო მომსახურების ბაზარი, როგორც პროფესიონალი კადრების ფორმირების ძირითადი რესურსი, წარმოადგენს განმსაზღვრელ ფაქტორს ბიზნესის მდგრადი და დინამიური განვითარებისათვის. უმაღლესი განათლება არის ინოვაციური ეკონომიკის უზრუნველყოფის ფუნდამენტი და ქვეყნის მდგრადი განვითარების ერთადერთი უპირობო ალტერნატივა.

უმაღლესი განათლების მხარდაჭერა არის ევროპულ სტრუქტურებთან თანამშრომლობის მზაობისა და შესაძლებლობის დასტური. აღსანიშნავია, რომ ოცდამეერთე საუკუნის დასაწყისში მნიშვნელოვნად გაიზარდა საერთაშორისო დონორი ორგანიზაციების ჩართულობა ქვეყნის განათლების სისტემის რეორგანიზაციაში. შესაძლებელი გახდა სწრაფი და კომპლექსური სტრუქტურული ცვლილებების განხორციელება ერთდროულად მრავალი მიმართულების სექტორში, თუმცა რამდენიმე სტრატეგიული მიმართულებით გრძელვადიანი ხედვის, სამოქმედო გეგმებისა და შესაბამისი სტრუქტურის არსებობის პირობებშიც კი, საქართველოს უმაღლესი საგანმანათლებლო მომსახურების ბაზარი კვლავ დგას რთული გამოწვევების წინაშე კერძოდ:

- უმაღლესი სასწავლებლებისათვის გამოყოფილი საგრანტო და საფინანსო რესურსების განაწილების პირობების დახვეწა;
- უმაღლესი განათლების ინტერნაციონალიზაციის ხელშეწყობა;
- უმაღლესი საგანმანათლებლო მომსახურების ბაზარსა და სამუშაო ძალის ბაზარს შორის კავშირ-ურთიერთობების გაღრმავება;

– დამსაქმებლის როლისა და ჩართულობის გაზრდა სასწავლო პროგრამების შედგენა-განვითარებასა და ასევე, მონიტორინგის განხორციელებაში და სხვა.

კვლევის მიზანი და კვლევის ამოცანები. კვლევის მიზანია საქართველოს უმაღლესი საგანმანათლებლო მომსახურების ბაზარზე კერძო სექტორის კონკურენტუნარიანობის მდგომარეობის მეცნიერული შესწავლა, ანალიზი, არსებითი პრობლემების გამოვლენა და მათი გადაწყვეტის ეფექტიანი გზების მოძიება. აღნიშნული მიზნის განსახორციელებლად დასახულ იქნა შემდეგი ამოცანები:

– კვლევის თეორიულ - მეთოდოლოგიური საფუძვლების განსაზღვრა;

– კვლევის ჰიპოთეზის განსაზღვრა და კვლევის სტრატეგიის შემუშავება;

– კვლევის რელევანტური მეთოდოლოგიის შერჩევა, კვლევის ინსტრუმენტების, კვლევის შეზღუდვებისა და კრიტერიუმების განსაზღვრა;

– ადგილობრივი და უცხოელი მეცნიერების შრომების, საერთაშორისო და ადგილობრივი კვლევითი ორგანიზაციების კვლევის ანგარიშების, სხვადასხვა სამეცნიერო-პრაქტიკული კონფერენციების, საერთაშორისო ფორუმების მასალების, კვლევის სფეროსთან დაკავშირებული ადგილობრივი, თუ საერთაშორისო მნიშვნელობის საკანონმდებლო-ნორმატიული აქტების ბაზის განხილვა;

– ურთიერთშემხვედრი დამოუკიდებელი კვლევების დაგეგმვა, კვლევისათვის საჭირო კითხვარების მომზადება და კვლევის პროცესთან დაკავშირებული ორგანიზაციულ-ტექნიკური ხასიათის საკითხების მოგვარება;

– საქართველოს უმაღლესი საგანმანათლებლო დაწესებულებების, დამსაქმებლებისა და უმაღლესი საგანმანათლებლო დაწესებულებების კურსდამთავრებულთა კვლევის განხორციელება;

– კვლევის პროცესში მოპოვებული ინფორმაციის ტექნიკური დამუშავება, კვლევის შედეგების აღწერა;

– კვლევის შედეგების კრიტიკული ანალიზის და სინთეზის განხორციელება, მეცნიერული სიახლეების, დასკვნებისა და რეკომენდაციების ფორმულირება.

ჰიპოთეზა. აღსანიშნავია, რომ ევროპის ქვეყნებში უმაღლესი საგანმანათლებლო მომსახურების ბაზრის კონკურენტუნარიანობის გასაზრდელად შემდეგი ზოგადი სტრატეგიები გამოიყენება:

– უმაღლესი საგანმანათლებლო მომსახურების ბაზრის დაფინანსების თანამედროვე მოდელების შესწავლა და ანალიზი;

– კურსდამთავრებულთა კომპეტენციებისა და ბაზრის მოთხოვნების ურთიერთ თავსებადობის მონიტორინგი;

– უმაღლესი განათლების სისტემის ხარისხისა და კვალიფიკაციის სტრუქტურის რეფორმირება პოტენციური დამსაქმებლების მოთხოვნების შესაბამისად;

– უმაღლესი საგანმანათლებლო მომსახურების ბაზრის ინტერნაციონალიზაციის დონის იდენტიფიკაცია და პროგნოზირება;

– უმაღლესი საგანმანათლებლო მომსახურების ბაზრის დაფინანსების დივერსიფიცირების უზრუნველყოფა და სხვა.

საქართველო, თავისი ევროპული არჩევანით, უმაღლესი განათლების ევროპულ სივრცეში ინტეგრაციისაკენ ისწრაფვის. ჰიპოთეტურ მოდელად შეიძლება წარმოვიდგინოთ სიტუაცია, როდესაც საქართველოში უმაღლესი განათლების განვითარების პოლიტიკა ითვალისწინებს ზემოთ ჩამოთვლილი სტრატეგიების ამოქმედებასა და დახვეწას. აღნიშნულიდან გამომდინარე, შეგვიძლია ჩამოვაყალიბოთ რამოდენიმე ჰიპოთეზა.

კვლევის ჰიპოთეზა (1) უმაღლესი განათლების სფეროში ფინანსების მართვის და დაფინანსების პირობების სრულყოფა წარმოადგენს უმაღლესი განათლების სფეროში კონკურენტუნარიანი გარემოს ფორმირების აუცილებელ წინაპირობას;

კვლევის ჰიპოთეზა (2). უმაღლესი საგანმანათლებლო მომსახურების ხარისხის თანამედროვე სტანდარტებთან თავსებადობის მიღწევა შეუძლებელია უმაღლესი განათლების ინტერნაციონალიზაციის ხარისხის ამადლების გარეშე;

კვლევის ჰიპოთეზა (3). უმაღლესი საგანმანათლებლო მომსახურების ბაზარსა და სამუშაო ძალის ბაზარს შორის კავშირ–ურთიერთობების გაღრმავება, შესაბამისად, სწავლა-სწავლების პროცესების მიზმა პრაქტიკასთან აუცილებელია მაღალკვალიფიციური კადრების მოსამზადებლად;

კვლევის ჰიპოთეზა (4) უმაღლესი განათლების სფეროში საკანონმდებლო ბაზის სამართლებრივი ჰარმონიზაცია ბოლონის პროცესის ნორმატიულ რეგულაციებთან ქმნის უმაღლესი საგანმანათლებლო მომსახურების ბაზრის სამართლიანი და ეფექტიანი განვითარების ხელშემწყობ გარემოს.

თავი 1. სამეცნიერო ლიტერატურის მიმოხილვა და კვლევის თეორიული/პრაქტიკული კონტექსტი

უმაღლესი საგანმანათლებლო მომსახურების ბაზრის შესახებ მრავალი საერთაშორისო კვლევა, პუბლიკაცია და ანგარიში არსებობს, თუმცა განსახილველად შერჩეულ იქნა ის ნაწილი, რომელიც არსებითად ჩავთვალეთ ჩვენი კვლევის პროცესის, კვლევის შედეგების შეჯერებისა და რეკომენდაციების შემუშავებისთვის. ამასთანავე, მნიშვნელოვნად მივიჩნიეთ, ჩვენი განხილვის ფარგლებში მოქცეულიყო სხვადასხვა პერიოდისა და პროფილის შრომები და პუბლიკაციები. შესწავლილ შრომებში თვალსაჩინოდ და კრიტიკულად არის გადმოცემული როგორც დასავლეთ ევროპის, ასევე აღმოსავლეთ ევროპის ქვეყნების უაღრესად დიდი გამოცდილება უმაღლესი საგანმანათლებლო მომსახურების ბაზრის ადმინისტრირებისა და განხორციელებული

მნიშვნელოვანი რეფორმების შესახებ. შემოთავაზებულია უმაღლესი განათლების მართვის სტრატეგიული პოლიტიკის საკმაოდ მდიდარი როგორც თეორიული, ასევე პრაქტიკული არჩევანი და წარმოდგენილია უმაღლესი საგანმანათლებლო სისტემის განვითარებისა და მხარდაჭერის სხვადასხვა გზები და რეკომენდაციები. განსაკუთრებით საინტერესოა ევროკავშირის ქვეყნების, მათ შორის ბალტიის ზღვის რეგიონის ქვეყნების (ლიტვა, ლატვია, ესტონეთი) გამოცდილების გაზიარება უმაღლესი განათლების სფეროში.

2005 წლიდან, მას შემდეგ, რაც საქართველო ოფიციალურად შეუერთდა ბოლონის პროცესს, უაღრესად დიდი აქტუალობა შეიძინა საკითხმა საქართველოს უმაღლესი საგანმანათლებლო ნორმატიული აქტებისა და ევროპული უმაღლესი საგანმანათლებლო სამართლებრივი რეგულაციების ჰარმონიზაციის/თავსებადობის შესახებ. საკვლევი ლიტერატურის კონტექსტში განხილულ იქნა როგორც საქართველოში მოქმედი უმაღლესი განათლების რეგულირების მთავარი ნორმატიული აქტები, ასევე ევროპის ქვეყნებში მოქმედი რეგულაციებიც. დღეს საქართველოში უმაღლესი საგანმანათლებლო მომსახურების ბაზრის სამართლებრივი რეგულირების საფუძველს წარმოადგენს: საქართველოს კანონი უმაღლესი განათლების შესახებ; საქართველოს კანონი განათლების ხარისხის განვითარების შესახებ; საქართველოს კანონი მეცნიერების, ტექნოლოგიების და მათი განვითარების შესახებ; საქართველოს კანონი პროფესიული განათლების შესახებ; ეროვნული საკვალიფიკაციო ჩარჩო; საქართველოს განათლებისა და მეცნიერების მინისტრის ბრძანებები და სხვა კანონქვემდებარე ნორმატიული აქტები. როგორც ზემოთ აღინიშნა, საქართველო 2005 წელს ბერგენის სამიტზე ოფიციალურად შეუერთდა ბოლონის პროცესს. გასული საუკუნის მიწურულს, 1999 წლის 19 ივნისს, ევროპის 29 ქვეყნის განათლებისა და მეცნიერების მინისტრებმა მსოფლიოს უძველესი კულტურის იტალიის ქალაქ ბოლონიაში ხელი მოაწერეს დეკლარაციას, რომელმაც საფუძველი ჩაუყარა ერთიანი ევროპული საგანმანათლებლო

სივრცის შექმნის პროცესს, და რომელიც მიზნად ისახავდა ეროვნული საგანმანათლებლო სისტემების დაკავშირებისათვის გარკვეული საშუალებებისა და ინსტრუმენტების შემუშავებას.

ამჟამად, ბოლონის პროცესში ჩართულია ევროპის 49 ქვეყანა. ზემოაღნიშნული ფაქტორების გათვალისწინებით, საქართველოს უმაღლესი საგანმანათლებლო ნორმატიული აქტებისა და ევროპული უმაღლესი საგანმანათლებლო რეგულაციების ჰარმონიზაციის ხარისხის განსაზღვრის მიზნით განხილულ იქნა ევროპული სამართლებრივი რეგულაციები და ნორმატიული აქტები კერძოდ: ლისაბონის კონვენცია (1997); სორბონის დეკლარაცია (1998); ბოლონის დეკლარაცია (1999); პრადის კომუნიკე (2001); ბერლინის კომუნიკე (2003); ბერგენის კომუნიკე (2005); უმაღლესი განათლების კვალიფიკაციების ჩარჩო - დუბლინის დესკრიპტორი (2005); ხარისხის უზრუნველყოფის ევროპული სტანდარტები (2005); ლონდონის კომუნიკე (2007); ლუვენის კომუნიკე (2009); ბუდაბეშტი-ვენის დეკლარაცია (2010); ერევნის კომუნიკე (2015).

იმ უცხოურ კვლევებს შორის, რომელთაც მნიშვნელოვანი წვლილი შეიტანეს უმაღლესი საგანმანათლებლო მომსახურების ბაზრის შესწავლაში, აღსანიშნავია მეცნიერების Egle Bileviciute-ის, Inga Zalieniene-ის, Jakob Kübarsepp-ის, Brence Ieva-ის, Rivza Baiba-ს, ევროკომისიის ექსპერტების - Cornelia Rack-ის, Bernadette Forsthuber-ის, David Crosier-ის, უმაღლესი განათლების ინტერნაციონალიზაციის საერთაშორისო ცენტრის ექსპერტების - Hans de Wit-ისა და Fiona Hunter-ის, ევროპის საერთაშორისო განათლების ასოციაციის ექსპერტის Laura Howard-ისა და უნივერსიტეტების საერთაშორისო ასოციაციის ექსპერტის Eva Egron-Polak-ის შრომები, სხვადასხვა პუბლიკაციები და ანგარიშები. მათში განხილულია, უმაღლესი საგანმანათლებლო მომსახურების ბაზრის ინტერნაციონალიზაციისა და ხარისხის მართვის თანამედროვე გამოწვევები და ის ძირითადი მიმართულებები, რომელიც უზრუნველყოფს უმაღლესი საგანმანათლებლო მომსახურების ბაზრის ინტერნაციონალიზაციისა და ხარისხის ამაღლებას.

აქცენტები გაკეთებულია უმაღლესი განათლების მხარდაჭერის საერთაშორისო პროგრამების: Socrates-ს, Leonardo da Vinci-ს, Erasmus Mundus-ისა და Tempus-ის მნიშვნელობაზე. კრიტიკულად განხილულია, ევროპისა და ბალტიის ზღვის რეგიონის ქვეყნების პრაქტიკა და გამოცდილება. ყურადღება გამახვილებულია უმაღლესი საგანმანათლებლო პოლიტიკის რეალიზაციის ნაკლოვანებებზე, მათ შორის რეფორმების განხორციელების დაბალ ტემპებზე და ხარისხზე.

ზემოაღნიშნულ ლიტერატურაში გამოკვეთილია განათლების ხარისხისა და ინტერნაციონალიზაციის მოდულის მთავარი გამოწვევები: უმაღლესი სასწავლო დაწესებულებების მიერ საერთაშორისო ერთობლივი პროექტების მხარდაჭერისა და განხორციელების შესაძლებლობა; უცხოელი აკადემიური პერსონალისათვის და უცხოელი სტუდენტებისათვის უმაღლეს სასწავლებლებში ინტეგრირების შესაძლებლობების ხელშეწყობა; სასწავლო და საგანმანათლებლო ინფორმაციის უცხო ენაზე ხელმისაწვდომობის უზრუნველყოფა; საერთაშორისო სასწავლო პროგრამების/კურიკულუმის შედგენა და განვითარება; ბილინგვური სწავლების დანერგვა; სამეცნიერო ხარისხის განსაზღვრის, მინიჭებისა და აღიარების რეგლამენტაციის დახვეწა და რეალიზაცია; აკადემიური თანამდებობების დაკავების შინაარსობრივად ახალი საკონკურსო სისტემის შემოღება და მისი რეალიზების უზრუნველყოფა; დამსაქმებელთან/კერძო სექტორთან მჭიდრო კავშირურთიერთობების უზრუნველყოფა და სხვა.

ქართულ სამეცნიერო პუბლიცისტიკაში უმაღლესი საგანმანათლებლო მომსახურების ბაზრის შესახებ ფუნდამენტური კვლევები და შრომები ნაკლებად (თითქმის არ) მოიძებნება. აღნიშნული მიმართულებით კვლევების სიმწირის გათვალისწინებით უაღრესად საინტერესოდ მივიჩნით მეცნიერების: ვახტანგ სართანიას, მიხეილ თოქმაზიშვილის, შორენა მაღლაკელიძის, ავთანდილ ასათიანის, მამუკა თავხელიძის, ბელა გომელაურის, ლალი ჩაგელიშვილის, შრომები და პუბლიკაციები, ასევე საქართველოში არსებული

სხვადასხვა საერთაშორისო ინსტიტუტებისა და არასამთავრობო ორგანიზაციების კვლევები და ანგარიშები. მათში განხილულია, უმაღლესი საგანმანათლებლო პოლიტიკის მხარდამჭერი ისეთი ფაქტორები, როგორიცაა: ქვეყნების უმაღლესი განათლების სისტემების დაახლოვება და ინტეგრირება; ტელე-საკომუნიკაციო ტექნოლოგიების საფუძველზე, ღია განათლების სისტემის დამკვიდრება; პროგრამულ-დისციპლინური აკრედიტაცია; უმაღლესი განათლების სისტემის შედეგების ბაზრის მოთხოვნებთან თავსებადობა; უმაღლესი განათლების კომერციალიზაცია და მის მიმართ საერთაშორისო შრომის ბაზრის ინტერესების ზრდა; განათლებაში რესურსების განაწილება და განათლების დაგეგმვა; განათლების დაფინანსების წყაროების დივერსიფიკაციის უზრუნველყოფა; განათლების ხელმისაწვდომობის გაზრდა და სოციალური უთანასწორობის შემცირება; უმაღლესი სასწავლო დაწესებულებების ორგანიზაციული, ფინანსური და აკადემიურ ავტონომიის ამაღლება; სწავლებისა და კვლევის ინტეგრაცია; სტუდენტზე ორიენტირებული სერვისების შექმნა და სხვა.

უმაღლესი საგანმანათლებლო მომსახურების ბაზრის დაფინანსებასთან დაკავშირებით განხილულია მეცნიერების Enora Bennetot Pruvot-ის, Anna-Lena C.Laey-Kulik-ის, Thomas Estermann-ის, Ilga Kreituse-ის, Simona Gurbo-სა და Valdis Dombrovskis-ის შრომები და პუბლიკაციები, ასევე, მსოფლიო ბანკის, ევროპის კომისიისა და სხვადასხვა საერთაშორისო ორგანიზაციის კვლევები და ანგარიშები. მათში ასახულია უმაღლესი განათლების დაფინანსების სისტემის სუსტი და ძლიერი მხარეები. განსაზღვრულია უმაღლესი განათლების დაფინანსების ევროპული ორიენტირი, რომელიც შეადგენს მთლიანი შიდა პროდუქტის 3%-ს. ყურადღება გამახვილებულია უმაღლესი საგანმანათლებლო მომსახურების ბაზრის დაფინანსების დივერსიფიკაციის აუცილებლობაზე. წარმოდგენილია, ევროპისა და ბალტიის ზღვის რეგიონის ქვეყნების უმაღლესი საგანმანათლებლო მომსახურების ბაზრის დაფინანსების მოდელები: უმაღლესი საგანმანათლებლო

მომსახურების ბაზრის დაფინანსების ბიუროკრატიული მოდელი; უმაღლესი საგანმანათლებლო მომსახურების ბაზრის დაფინანსების კოლევიალური მოდელი; უმაღლესი საგანმანათლებლო მომსახურების ბაზრის დაფინანსების საბაზრო მოდელი; უმაღლესი საგანმანათლებლო მომსახურების ბაზრის დაფინანსების ინსტიტუციონალური მოდელი; უმაღლესი საგანმანათლებლო მომსახურების ბაზრის დაფინანსების პროგრამული ფინანსირებისა და მომსახურების მიმღების დაფინანსების მოდელი; უმაღლესი საგანმანათლებლო მომსახურების ბაზრის დაფინანსების ბლოკ-გრანტული მოდელი. აღწერილია თითოეული მოდელის მნიშვნელობა და განხორციელებულია დადებითი და უარყოფითი მხარეების ანალიზი შინაარსობრივ და თვისობრივ ჭრილში. არგუმენტირებულია მოსაზრებები უმაღლესი განათლების დაფინანსების, როგორც სახელმწიფო პოლიტიკის, ასევე უმაღლესი განათლების დაფინანსების კერძო სისტემის მხარდაჭერის შესახებ.

თავი 2. მეთოდოლოგია და კვლევის აღწერა

სადისერტაციო კვლევის ფარგლებში 2015 წელს უმაღლესი საგანმანათლებლო მომსახურების ბაზრის საძიებო სამეცნიერო-თეორიული საკითხების შესასწავლად და გასაანალიზებლად დაიგეგმა და დამოუკიდებლად განხორციელდა 3 (სამი) ურთიერთშემხვედრი კვლევა. ჩატარებულ იქნა საქართველოს უმაღლესი საგანმანათლებლო დაწესებულებების, დამსაქმებლებისა და კურსდამთავრებულების კვლევები. საქართველოს უმაღლესი საგანმანათლებლო დაწესებულებების კვლევის მიზანი იყო საქართველოს უმაღლესი საგანმანათლებლო დაწესებულებების კონკურენტუნარიანობის შესწავლა და ანალიზი. კვლევის პროცესისათვის განსაზღვრულ იქნა უმაღლესი საგანმანათლებლო დაწესებულებების შერჩევის კრიტერიუმები: უმაღლესი საგანმანათლებლო დაწესებულებების გეოგრაფიული ადგილმდებარეობა; უმაღლეს

საგანმანათლებლო დაწესებულებებში სტუდენტთა რაოდენობა; უმაღლესი საგანმანათლებლო დაწესებულების სტატუსი; უმაღლეს საგანმანათლებლო დაწესებულებებში სწავლის საფასური.

კვლევითი პროცესის სარეალიზაციოდ შემუშავებულ იქნა მულტიპროფილის მატარებელი უნიფიცირებული კვლევის კითხვარი, რომელიც 4 (ოთხ) მაპროფილებელ ბლოკად დაიყო, კერძოდ: ზოგადი ბლოკი, ფინანსური და კერძო სექტორთან ურთიერთობის ბლოკი, ინტერნაციონალიზაციისა და ხარისხის ბლოკი, ადმინისტრირებისა და სამართლებრივი რეგულირების ბლოკი. საქართველოს უმაღლესი საგანმანათლებლო დაწესებულებების კვლევის სამიზნე ობიექტებად შერჩეულ იქნა 15 (თხუთმეტი) უმაღლესი სასწავლებელი, მათი სტატუსებისა და კლასიფიკაციის (კოლეჯი, სასწავლო უნივერსიტეტი, უნივერსიტეტი), დაფუძნების სახეების (კერძო და საჯარო) და განლაგების (ცენტრისა და რეგიონების დონეზე) მიხედვით. დამსაქმებელთა კვლევის მიზანს წარმოადგენდა დამსაქმებელსა და უმაღლეს საგანმანათლებლო დაწესებულებებს შორის კავშირ-ურთიერთობების ხარისხის განსაზღვრა და ანალიზი. დამსაქმებელთა კვლევის დროს, სამიზნე ობიექტებად შეირჩა საქართველოში არსებული 12 (თორმეტი) კერძო კომპანია, მათ შორის: საბანკო, სადაზღვევო, კავშირგაბმულობის და წარმოების სფეროებიდან, ვინაიდან სწორედ აღნიშნული პროფილის კომპანიები არიან დღეის მდგომარეობით კურსდამთავრებულთა ძირითადი დამსაქმებლები. კურსდამთავრებულთა კვლევის მიზანი იყო, უმაღლესი საგანმანათლებლო დაწესებულებების კურსდამთავრებულთა სწავლების პროცესით და სწავლებით მიღებული შედეგებით კმაყოფილების განსაზღვრა და ანალიზი. კვლევაში მონაწილეობა მიიღო 1000-ზე მეტმა კურსდამთავრებულმა 15 (თხუთმეტი) სამიზნე უმაღლესი სასწავლებლიდან წინასწარ სათანადოდ შემუშავებული კვლევის კითხვარის საფუძველზე.

კვლევის მეთოდოლოგიური აპარატის შემუშავება მოხდა კვლევის მიზნებიდან გამომდინარე, რისთვისაც კვლევის პროცესში განხორციელდა საქართველოს უმაღლესი საგანმანათლებლო მომსახურების ბაზრის კვლევის დოკუმენტის შესამუშავებლად საჭირო ინფორმაციის შეკრება და ანალიზი. კვლევის მეთოდოლოგიური აპარატის ფორმულირებისათვის განხორციელებულ იქნა მეორადი ინფორმაციის კვლევა. შესწავლილ და კრიტიკულად განხილულ იქნა, უმაღლესი საგანმანათლებლო მომსახურების ბაზრის პრობლემებისადმი მიძღვნილი ქართველი და უცხოელი ავტორების შრომები, სხვადასხვა სამეცნიერო-პრაქტიკული კონფერენციების, საერთაშორისო ფორუმების მასალები, საერთაშორისო ორგანიზაციების კვლევების ანგარიშები, კვლევის სფეროსთან დაკავშირებული ადგილობრივი, თუ საერთაშორისო მნიშვნელობის საკანონმდებლო-ნორმატიული აქტები, მათ შორის დეკლარაციები და შეთანხმებები. კვლევის პროცესში აქტიურად გამოყენებულ იქნა სოციალური კვლევის ისეთი მეთოდები, როგორცაა კვლევის რაოდენობრივი და თვისებრივი მეთოდები. აღნიშნული მეთოდების გამოყენება მიჩნეულ იქნა რელევანტურად, რადგანაც მეთოდები აბსოლუტურად თავსებადია საკვლევი ობიექტის/დარგის სპეციფიკასა და პროფილთან. კვლევის რაოდენობრივი და თვისებრივი მეთოდების გამოყენებით, უმაღლესი საგანმანათლებლო მომსახურების ბაზარზე სისტემატურად ხორციელდება მსგავსი კვლევების ჩატარება. კვლევის რაოდენობრივი და თვისებრივი მეთოდების უპირატესობებზე თავიანთ ნაშრომებში ყურადღებას ამახვილებენ მსოფლიო დონის სხვადასხვა მეცნიერები: Helena Stimac – ი, Mirna Leko Simic – ი, Marijk van der Wende, Laszlo Tamandl – ი და David Nagy.

კვლევის რაოდენობრივი მეთოდის გამოყენებისას მთავარ ინსტრუმენტად შერჩეული იქნა, კვლევის ისეთი ინსტრუმენტი როგორცაა, მასობრივი გამოკითხვა, რომელიც დავეყავით 5 ეტაპად და განვახორციელეთ შემდეგი სამუშაო სქემით:

- შევიმუშავეთ საკვლევი ჰიპოთეზა;
- შევარჩიეთ საკვლევი ინსტრუმენტები, აქცენტები გაკეთდა ანკეტირებაზე და სტრუქტურირებულ ინტერვიუზე;
- განვახორციელეთ სამიზნე ჯგუფების კვლევა და კვლევის შედეგად მოპოვებული მონაცემების კომპიუტერული დამუშავება;
- წარმოვადგინეთ კვლევის ანგარიში, რომელშიც აისახა ჩატარებული კვლევის შედეგები. კვლევის აღნიშნული მეთოდის გამოყენებამ საშუალება მოგვცა მიგველო ზუსტი, სტატისტიკურად საიმედო რიცხობრივი მონაცემები. ასევე, რაოდენობრივი კვლევის მეთოდმა განაპირობა კვლევის ობიექტური რეალობის წვდომის შესაძლებლობა.

კვლევის პროცესში აქტიურად იქნა გამოყენებული თვისებრივი კვლევის მეთოდიც, რომელიც შემდეგი სამუშაო სქემით განხორციელდა: მოვახდინეთ ფოკუს-ჯგუფების განსაზღვრა; განვახორციელეთ ჩაღრმავებული ინტერვიუ. მიუხედავად იმისა, რომ რაოდენობრივი კვლევის მეთოდები ობიექტური რეალობის წვდომის უკეთეს შესაძლებლობას იძლევა, ვიდრე თვისებრივი კვლევის მეთოდები, რომლებიც დიდად არიან დამოკიდებული მკვლევარის სუბიექტურ ინტერპრეტაციაზე, თვისებრივი მეთოდის გამოყენებამ, საშუალება მოგვცა ჩავწვდომოდით ისეთ სიღრმისეულ ნიუანსებს, რომლებიც რაოდენობრივი კვლევისას არ შეიძენება. შესაბამისად, კვლევის აღნიშნული მეთოდიც რელევანტურად იქნა მიჩნეული. განხორციელდა ჩაღრმავებული ინტერვიუები 10 (ათი) კომპანიის წარმომადგენელთან და გამოკითხულ იქნა კომპანიის სხვადასხვა დონისა და პროფილის მენეჯერი. სათანადოდ მომზადებული კვლევის კითხვარის საშუალებით თითოეული ინტერვიუს ხანგრძლივობა 45 წუთს შეადგენდა. უმაღლეს სასწავლებელთა კურსდამთავრებულთა კვლევის დროს 9 უნივერსიტეტში ჩატარდა ფოკუს ჯგუფები, რომლის ხანგრძლივობა 60 წუთს შეადგენდა. კურსდამთავრებულთა კვლევის უდიდესი ნაწილის ადმინისტრირება განხორციელდა ონლაინ რეჟიმში Google-ის აპლიკაციის გამოყენებით სტუდენტების წინასწარი შერჩევის გარეშე. მსგავსი პრაქტიკა

გავრცელებულია სხვადასხვა ქვეყნებში ანალოგიური კვლევების ჩატარებისას. კვლევის პროცესში გამოყენებული იქნა სტატისტიკური ანალიზის, შედარების, ინდუქციისა და დედუქციის მეთოდებიც. სტატისტიკური ანალიზის მეთოდის გამოყენებით განხორციელდა მოპოვებული მონაცემების დამუშავება, რამაც საშუალება მოგვცა შეგვეფასებინა საქართველოს უმაღლესი საგანმანათლებლო მომსახურების ბაზარზე შესასწავლი სუბიექტების კონკურენტუნარიანობის განმსაზღვრელი ფაქტორების კორელაციური დამოკიდებულება რაოდენობრივ მაჩვენებლებში. შედარების მეთოდის გამოყენებით შესაძლებელი გახდა გამოგვევლინა საქართველოს უმაღლესი საგანმანათლებლო მომსახურების ბაზარზე ოპერირებადი უმაღლესი საგანმანათლებლო დაწესებულებების კონკურენტუნარიანობის ამაღლების პრიორიტეტული მიმართულებები უცხოური გამოცდილების გათვალისწინებით. ინდუქციისა და დედუქციის მეთოდების გამოყენებით განხორციელდა კვლევის შედეგად მოძიებული მონაცემების დამუშავება, არსებულ შედეგებს შორის ლოგიკური ურთიერთკავშირების დადგენა, საქართველოს უმაღლესი საგანმანათლებლო მომსახურების ბაზარზე არსებული ტრენდის ფორმირების თავისებურებების განსაზღვრა და შეფასება, რაც ასახულია კვლევის შემაჯამებელ შედეგებში. შემუშავებულმა კვლევის სტრატეგიამ და შერჩეულმა კვლევის მეთოდოლოგიამ საშუალება მოგვცა გამოგვევლინა და აღგვეჩერა უმაღლესი საგანმანათლებლო მომსახურების ბაზარზე კერძო სექტორის კონკურენტუნარიანობასთან დაკავშირებული პრობლემების ფართე სპექტრი და მათი წარმომავლობა.

კვლევის პროცესს თან ახლდა გარკვეული შეზღუდვებიც, კერძოდ, კითხვარი მოიცავდა მოთხოვნას ფინანსური ინფორმაციის (სწავლის გადასახადის კალკულაცია, გაცემული სტუდენტური სტიპენდიების ოდენობა, ხარჯთაღრიცხვა და სხვა) მიწოდების შესახებ თუცადა, რესპოდენტების ერთობლივი მოთხოვნის საფუძველზე აღნიშნული მიმართულების შეკითხვები ამოღებულ იქნა კვლევის

კითხვარიდან. ზოგიერთი კითხვარი, რომელიც აკადემიურმა პერსონალმა შეავსო, იყო არასრულად შევსებული. ნაწილობრივ, ამის მიზეზია ის, რომ ინტერვიუს დროს რესპოდენტებმა უარი განაცხადეს პასუხი გაეცათ კონკრეტულ კითხვებზე, რომლებიც მათი აზრით, ზედმეტად პირადული იყო. კითხვარების ნაწილი, რომელიც ელექტრონულად გადაეგზავნათ რესპოდენტებს (ძირითადად რესპოდენტთა იმ ნაწილს, რომლებიც რეგიონებში ცხოვრობენ) შესავსებად, ზოგიერთ შემთხვევაში, ასევე არასრულად იყო შევსებული. ინტერნეტ მონაცემთა ბაზები, რომელთა დახმარებითაც გვსურდა ქართველი პროფესორების კვლევითი პროდუქტიულობის გაზომვა, არ აღმოჩნდა ინფორმაციული. ქართულ და უცხოურ ენაზე ჩატარებული კვლევების სიმცირის გამო, ვერ მოვიძიეთ მრავლისმომცველი მონაცემთა ბაზები, რომლებიც საქართველოში ჩატარებული კვლევის პროდუქტიულობის შესახებ საერთო სურათს მოგვცემდა. თუმცადა, საბოლოო ჯამში აღნიშნულ შეზღუდვებს პრინციპულად მნიშვნელოვანი გავლენა არ მოუხდენია კვლევის მიმდინარეობასა და კვლევის შედეგების რელევანტურობაზე.

თავი 3. კვლევის შედეგები

2015 წლის 1 აპრილიდან 30 ივლისის ჩათვლით უმაღლესი საგანმანათლებლო მომსახურების ბაზრის, დამსაქმებელთა და კურსდამთავრებულთა დამოუკიდებლად ჩატარებული კვლევებით გამოვლენილ იქნა არა ერთი მნიშვნელოვანი შედეგი. დღეს საქართველოში რეგისტრირებულია 75 უმაღლესი სასწავლებელი მათ შორის 55 კერძო და 20 სახელმწიფო უმაღლესი სასწავლებელი, სადაც სწავლობს 167 247 სტუდენტი. საქართველოში არსებული უნივერსიტეტების 68% დედაქალაქში მდებარეობს. რესპოდენტთა 90%-ი უკმაყოფილოა, როგორც დაფინანსების საგრანტო სისტემით, ასევე დაფინანსების ოდენობით. მათი აზრით, სწავლის საფასური - 2250 ლარი არ შეესაბამება

სწავლების საბაზრო ღირებულებას. აუცილებელია, რომ გრანტი გავრცელდეს პროფესიულ სწავლებაზე და დოქტორანტურაზე. საქართველოში უმაღლეს განათლებაზე გაწეული დანახარჯები მშპ-თან მიმართებაში 2015 წლის მდგომარეობით დაახლოვებით 2,7%-ია, საიდანაც უმაღლეს განათლებაზე იხარჯება მხოლოდ მესამედი, ანუ დაახლოვებით 0,9%. გამოკითხულთა 70%-მა განაცხადა, რომ დღეს საქართველოს უმაღლესი საგანმანათლებლო მომსახურების ბაზარზე მყოფი უნივერსიტეტების მხოლოდ 40-50%-ია კონკურენტუნარიანი. 30%-მა კი განაცხადა, რომ ქვეყნის უმაღლესი განათლების ბაზარზე მოღვაწე უნივერსიტეტების მხოლოდ 20-30%-ია კონკურენტუნარიანი. რესპოდენტთა 90%-მა აღნიშნა, რომ უმაღლესი საგანმანათლებლო მომსახურების ბაზარზე კონკურენციას უაღრესად აფერხებს ერთიანი ეროვნული გამოცდების პრაქტიკა, სახელმწიფო დაფინანსების საგრანტო სისტემა, ავტორიზაციის და აკრედიტაციის სტანდარტები, უმაღლესი სასწავლებლების კონტროლის დაბალი სტანდარტები. რესპოდენტთა 80%-მა განაცხადა, რომ უმაღლესი საგანმანათლებლო მომსახურების ბაზარზე კონკურენციას აფერხებს ბაზარზე მყოფი უნივერსიტეტების რაოდენობა და კერძო სექტორთან კომუნიკაციის დაბალი დონე. რესპოდენტები უკმაყოფილებას არ მალავენ ადგილობრივი და საერთაშორისო სამეცნიერო საგრანტო პროექტებში მონაწილეობის ხელმისაწვდომობის კუთხითაც.

80%-მა განაცხადა, რომ სამეცნიერო საგრანტო პროექტებში მონაწილეობის დროს გარემო სრულიად უსამართლო და არაკონკურენტულია. ხშირ შემთხვევაში, მათ უჭირთ პირველივე საკონკურსო ეტაპის (კონკურსანტების დოკუმენტაციის განხილვა) გადალახვა. მიუხედავად იმისა, რომ რესპოდენტების 80%-ი დამსაქმებელთან თანამშრომლობს ერთობლივი მემორანდუმების ფარგლებში, დაბალ ეფექტურია უმაღლესი სასწავლებლებისა და დამსაქმებლების ორმხრივი კავშირურთიერთობები. დაბალია უმაღლესი განათლების ინტერნაციონალიზაციის მაჩვენებლებიც. აკადემიური პერსონალის ისეთი სამეცნიერო აქტივობები, როგორცაა

საერთაშორისო პუბლიკაციები და სამეცნიერო საგრანტო პროექტებში მონაწილეობა, თუ მხედველობაში არ მივიღებთ ზუსტი და საბუნებისმეტყველო მეცნიერებების მაჩვენებლებს, რომელიც შედარებით მეტია, აკადემიური და კვლევითი პერსონალის მიერ გამოქვეყნებული სტატიები მსოფლიოს ისეთ ცნობილ სამეცნიერო საძიებო პლატფორმაზე, როგორცაა Web of Science-ი, რომელიც სპეციალურად შემუშავებულია Thomson Reuters-ის მიერ, 2010–2013 წლის მიხედვით სამწუხაროდ ერთეული რაოდენობით იძებნება. რესპოდენტთა 40%-მა აღნიშნა, რომ მათ არ გააჩნიათ ერთობლივი სასწავლო პროგრამები. საქართველოში ბაზარზე ოპერირებად არც ერთ უმაღლეს სასწავლებელს არ გააჩნია საერთაშორისო აკრედიტაცია. გამოკითხულთა 100%-მა განაცხადა, რომ მათი აკადემიური პერსონალის აბსოლუტური უმრავლესობა დაკომპლექტებულია ადგილობრივი კადრებით და ჩართულია სასწავლო პროცესებში. საქართველოდან უცხოეთში გაგზავნილი სტუდენტების რიცხოვნობა საქართველოში მყოფ უცხოელ სტუდენტებთან მიმართებაში 2014-2015 სასწავლო წლების მიხედვით დაახლოვებით 9%-ს შეადგენს. უცხოელი სტუდენტების ხვედრითი წილი ადგილობრივ სტუდენტების საერთო ჯამობრივ მაჩვენებელთან მიმართებაში 2014-2015 სასწავლო წლების მიხედვით 2.8%-ს არ აღემატება.

საქართველოს უმაღლესი საგანმანათლებლო დაწესებულებების აბსოლუტური უმრავლესობა, სამწუხაროდ, არ ატარებს არც წევრი კანდიდატის სტატუსს და არც თანამშრომლობს მსოფლიოს ისეთ ცნობილ უმაღლესი განათლებისა და ინტერნაციონალიზაციის მხარდამჭერ საერთაშორისო ასოციაციებთან, როგორცაა:

- ევროპული უნივერსიტეტების ასოციაცია (EUA – European University Association);
- უნივერსიტეტების საერთაშორისო ასოციაცია (IAU – International Association of Universities);
- უნივერსიტეტების პრეზიდენტების საერთაშორისო ასოციაცია (IAUP – The International Association of University Presidents).

გარდა ამისა, კვლევის ფარგლებში მოძიებულ იქნა მსოფლიოში ყველაზე ცნობილი უმაღლესი სასწავლო დაწესებულებების სარეიტინგო სიები, რომლებშიც საქართველოს უმაღლესი სასწავლო დაწესებულებები, გარდა ვებომეტრიქსის (WMI) სარეიტინგო სიებისა, სამწუხაროდ, არსად ფიგურირებენ. პრინციპულად მნიშვნელოვანი გარემოებები და პრობლემები გამოიკვეთა უმაღლესი სასწავლებლების კურსდამთავრებულთა კვლევის შედეგად. რესპოდენტთა 100%-მა აღნიშნა, რომ უმაღლესი სასწავლო დაწესებულებები უნდა იყვნენ დაინტერესებულები მათი კურსდამთავრებულების თვითრეალიზაციით, რაც სამწუხაროდ, ჯერჯერობით არ ხორციელდება. რესპოდენტთა 90%-ი თვლის, რომ აუცილებელია თანამშრომლობა, უნივერსიტეტსა და დამსაქმებელს (კერძო სექტორი) შორის. რესპოდენტთა 80%-ს მიაჩნია, რომ უნივერსიტეტი უნდა ატარებდეს შრომის ბაზრის კვლევას ბაზარზე მოთხოვნადი პროფესიების განსაზღვრისათვის. რესპოდენტთა 60%-მა დაასახელა ის უნარები, რომელიც ყველაზე მეტად აკლიათ კურსდამთავრებულებს. ესენია: ანალიტიკური აზროვნების უნარი, გადაწყვეტილების მიღების უნარი, დროის ეფექტურად მართვის უნარი. 45%-მა განაცხადა, რომ მათ არ აქვთ ინფორმაცია კარიერის სამსახურის შესახებ და აღნიშნული სამსახურის სერვისებით არასოდეს უსარგებლიათ.

კურსდამთავრებულთა 65%-მა აღნიშნა, რომ სასწავლო პროგრამის შინაარსი სრულყოფილად ვერ პასუხობს ბაზარზე არსებულ მოთხოვნებს. ასევე, 60%-მა აღნიშნა, რომ სასწავლო პროგრამაში შემავალი საგნები არ შეესაბამებოდა იმ პროფესიას, რომელსაც ეუფლებოდა. კურსდამთავრებულთა 85%-მა აღნიშნა, რომ სასწავლო პროგრამას არ ჰქონდა საკმარისი პრაქტიკული ელემენტები. უაღრესად საინტერესოა უმაღლესი სასწავლებლების კურსდამთავრებულთა თვისებრივი კვლევის შედეგები, რომელშიც განხილულ იქნა ისეთი მიმართულებები, როგორც არის სტუდენტების კვლევით საქმიანობაში ჩართულობა, ლექტორების აკადემიური დონით კმაყოფილება,

სწავლების შინაარსი, შექმნილი უნარები და სხვა. ფოკუს ჯგუფის წევრებმა მოახდინეს არა ერთი აქტუალური პრობლემის წარმომშობი მიზეზის ახსნა და განმარტება. მათი აზრით, სწავლის პროცესი მონოტონურია და საჭიროა სწავლებას დაემატოს მეტი პრაქტიკული კომპონენტი. უნივერსიტეტი ვერ სთავაზობს სტუდენტს კვლევით საქმიანობაში ჩართვას, რისთვისაც აუცილებელია რეალური კვლევის ჩასატარებლად ფინანსური მხარდაჭერის უზრუნველყოფა. ასევე, შექმნილი უნარები ვერ პასუხობს ბაზრის მოთხოვნებს, საჭიროა სწავლის პროცესში უცხოელი ლექტორების ჩართვა და სწავლების თანამედროვე მეთოდების გამოყენება. საინტერესოა დამსაქმებელთა კვლევის შედეგებიც. დამსაქმებლების 65%-მა განაცხადა, რომ კურსდამთავრებულები ვერ პასუხობენ თანამედროვე ბაზრის, კერძო სექტორის მოთხოვნებს. მათი აზრით ანალიტიკური აზროვნების უნარი ყველაზე მეტად აკლიათ კურსდამთავრებულებს. რესპოდენტთა 40%-მა აღნიშნა, რომ უახლოეს 5 წელიწადში, თანამედროვე ტექნოლოგიების ცოდნა ყველაზე მოთხოვნილი იქნება მათი მხრიდან. ასევე, უახლესი თეორიების ცოდნის აუცილებლობაზე მიუთითებს დამსაქმებლების 50%-ი. რესპოდენტთა 60%-ი, თვლის რომ აუცილებელია, სასწავლო პროგრამებში დამსაქმებლების აქტიური ჩართვა და მათი რეკომენდაციების დანერგვა/რეალიზება. ასევე, აუცილებელია სტუდენტთა შეფასების პროცესშიც დამსაქმებლების ჩართვა. 40%-მა აღნიშნა, რომ აუცილებელია, თეორიული ცოდნის მეტი სინთეზი პრაქტიკასთან მეტი სინთეზი. რესპოდენტთა 90%-მა განაცხადა, რომ სტუდენტების სასწავლო პროგრამების უზრუნველყოფის (შედგენა – განხილვა – ანალიზი – რეალიზაცია) პროცესებში არ ღებულობენ მონაწილეობას.

90%-მა განაცხადა, რომ კურსდამთავრებულები არ უნდა საჭიროებდნენ გადამზადებას ადგილზე. მნიშვნელოვანია დამსაქმებლებთან ჩატარებული ჩაღრმავებული ინტერვიუების შედეგებიც. მათი აზრით, უნარების კუთხით არ იკვეთება სხვაობა ბაკალავრსა და მაგისტრს შორის, რომლის მიზეზიც ხშირად არის სასწავლო პროგრამაში შემავალი საგნების

დუბლირებები. ხშირად კურსდამთავრებულს არ გააჩნია თავისი კვალიფიკაციის შესაბამისი ცოდნა, განსაკუთრებით ეს ჩანს თეორიული ცოდნის პრაქტიკაში გადატანის დროს, რაც განპირობებულია უნივერსიტეტსა და დამსაქმებელს შორის მცირე კომუნიკაციით. სტუდენტთა სასწავლო პროგრამების შედგენასა და სტუდენტთა შეფასების პროცესებში აუცილებლობად მიგვაჩნია, პერიოდულად მაინც, დამსაქმებლის თანამონაწილეობა, რადგანაც ხშირ შემთხვევაში, სწავლის შედეგი აბსოლუტურად სცდება ბაზარზე არსებულ მოთხოვნას.

თავი 4. განსჯა და მეცნიერული მიგნებები/სიახლეები

კვლევის შედეგების ვალიდურობის ხარისხის ასამაღლებლად განხორციელებულ იქნა შედარებითი და კრიტიკული ანალიზი წარმატებული ევროპული ქვეყნების, მათ შორის, ბალტიის ზღვის რეგიონის ქვეყნების გამოცდილების გათვალისწინებით. ერთი შეხედვით, საკმაოდ კონკურენტულად გამოიყურება საქართველოს უმაღლესი საგანმანათლებლო მომსახურების ბაზარი. პარადოქსია, მაგრამ ბაზარზე არსებული უმაღლესი სასწავლებლების რიცხოზობივი სიდიდე ქვეყნისათვის, რომლის მოსახლეობა საქართველოს სტატისტიკის დეპარტამენტის ოფიციალური ცნობით 3,7 მლნ. მაცხოვრებელს ითვლის, მიჩნეულ უნდა იქნას სიჭარბედ და არასამართლიანი კონკურენციის წინაპირობად. შედეგიც ადეკვატურია, სახეზეა კურსდამთავრებულთა დაბალი კვალიფიკაცია. მიუხედავად არა ერთი საერთაშორისო რეკომენდაციისა, ჩვენი ქვეყანა ჯერ კიდევ არ არის გაწევრიანებული ხარისხის უზრუნველყოფის ევროპულ ქსელში (ENQA-The European Association for Quality Assurance in Higher Education), რაც წარმოადგენს სერიოზულ ნაკლოვანებას.

ანალიზისათვის მოყვანილ იქნა ევროპის რამდენიმე ქვეყნისა და ბალტიის ზღვის რეგიონის ქვეყნების ანალოგიური მაჩვენებელი. მაგალითად, გერმანიის ფედერაციულ

რესპუბლიკაში 109 უნივერსიტეტია იმ დროს, როდესაც მოსახლეობა 82 მლნ. მაცხოვრებელია; ლიტვის რესპუბლიკაში 23 უნივერსიტეტია, მოსახლეობის რაოდენობა კი 3,5 მლნ-ს არ აღემატება; ლატვიის რესპუბლიკაში 26 უნივერსიტეტია, მოსახლეობის საერთო რაოდენობა 3 მლნ. მაცხოვრებელია; ესტონეთის რესპუბლიკაში 15 უნივერსიტეტია, ხოლო ქვეყნის მოსახლეობა - 1,4 მლნ. მაცხოვრებელი; ნიდერლანდებში 32 უნივერსიტეტია, მოსახლეობის რაოდენობა კი - 16 მლნ. მაცხოვრებელი; ფინეთში - 15 უნივერსიტეტი, ქვეყნის მოსახლეობის რაოდენობა 5,3 მლნ. მოსახლეს შეადგენს. კიდევ ერთი საინტერესო გარემოება, რომელიც უარყოფითად აისახება უმაღლესი საგანმანათლებლო მომსახურების ბაზრის კონკურენტუნარიანობაზე არის ის, რომ საქართველოს უმაღლესი საგანმანათლებლო მომსახურების ბაზარზე ძალზედ დიდი რიცხოვრივი მაჩვენებელია იმ უნივერსიტეტების, რომლებსაც ბაზარზე ოპერირების უაღრესად მცირე (2-7) წლის გამოცდილება გააჩნიათ.

ევროპაში ყველაზე ახალგაზრდა უნივერსიტეტი ნახევარ საუკუნეზე მეტ პერიოდს ითვლის, საქართველოში ყველაზე ახალგაზრდა უნივერსიტეტი 2-3 წლის არის. ხაზგასმით უნდა აღინიშნოს, რომ უმაღლესი სასწავლო დაწესებულებათა რაოდენობრივი ზრდა არ უნდა მოხდეს განათლების ხარისხობრივი დევალვაციის ხარჯზე. საქართველოში არსებული უნივერსიტეტების 68% დედაქალაქში მდებარეობს. უმაღლესი განათლების შესახებ საქართველოს კანონის მე-3 მუხლში აღნიშნულია: „სახელმწიფო უზრუნველყოფს პიროვნების ინტერესებისა და შესაძლებლობების შესატყვისი უმაღლესი განათლების ხელმისაწვდომობას“. შესაბამისად, უნივერსიტეტების უაღრესად მაღალი კონცენტრაცია ცენტრის დონეზე, შეუსაბამობაში მოდის საქართველოს კანონმდებლობასთან და წარმოადგენს სერიოზულ პრობლემას, უმაღლესი განათლების ხელმისაწვდომობის კუთხით. მოუგვარებელია ისეთი საკითხები, როგორც არის: საგრანტო პრიორიტეტებისა და ოდენობების განსაზღვრისას უმაღლესი სასწავლებლების მოსაზრებებისა და წინადადებების

გათვალისწინება; უმაღლესი განათლების სფეროში ერთიანი სახელმწიფო საგანმანათლებლო პოლიტიკის შემუშავებისას განათლების ბაზართან კომუნიკაცია; საერთაშორისო აკრედიტაციის აღიარების მექანიზმების ფორმირება და სრულყოფა; საერთაშორისო აკრედიტაციის მქონე უმაღლესი სასწავლებლებისათვის მეორადი აკრედიტაციის გავლის ვალდებულება და სხვა.

დასახვეწია სახელმწიფო საგრანტო სისტემა ერთობლიობაში, როგორც სწავლის ფინანსური მხარდაჭერის/დაფარვის კუთხით, ასევე ფინანსური სახსრების ეფექტიანი გადანაწილების კუთხითაც. კვლევის შედეგებმა ცხადყო, რომ უმაღლესი საგანმანათლებლო მომსახურების ბაზრის დაფინანსება დღეისათვის ჯერ კიდევ არ არის დივერსიფიცირებული და იგი შემოისაზღვრება მხოლოდ დაფინანსების ერთიანი საგრანტო სისტემით. ქვეყანაში მოქმედი საგრანტო დაფინანსების მოდელით გათვალისწინებული სწავლების ფასი - 2250 ლარი, ატარებს დემპინგურ ხასიათს და აფერხებს ბაზარზე ჯანსაღი კონკურენციის განვითარებას. თანამედროვე სასწავლო ინფრასტრუქტურის, მატერიალურ ტექნიკური ბაზისა და სწავლების თანამედროვე მეთოდების გათვალისწინებით იგი არ წარმოადგენს რეალურ საბაზრო ღირებულებას. სწავლის ფასი გაცილებით მეტი უნდა იყოს და იგი, როგორც მინიმუმ, 3000 დან 5000 ლარს უნდა შეადგენდეს. უმაღლესი განათლებისა და კვლევის სახელმწიფო დაფინანსების არსებული მაჩვენებელი არასტაბილურ გარემოს ქმნის უმაღლესი საგანმანათლებლო დაწესებულებებისთვის. დაფინანსების არსებული მექანიზმი არასახარბიელო მდგომარეობაში აყენებს უმაღლეს სასწავლებლებს. ანალოგიური მაჩვენებელი ბალტიის ზღვის რეგიონის ქვეყნებში მერყეობს 2-3%-მდე. განათლებაზე გაწეული დანახარჯები მშპ-თან მიმართებაში პოლონეთში 2,8%-ს შეადგენს, ფინეთში - 3%-ს, ჰოლანდიის სამეფოში - 3%-ს, გერმანიაში - 3,2%-ს, ხოლო ავსტრიაში - 3,1%-ს, დანიაში - 3%-ს და შვედეთში - 3%-ს. ასევე, პრინციპულად მნიშვნელოვანია,

რომ ქვეყანაში არსებული საგრანტო სისტემის მოდიფიკაცია არ იქნას განხილული ერთიანი ეროვნული საგამოცდო სისტემისაგან მოწყვეტით. უფრო მეტიც, საჭიროა მოხდეს ერთიანი ეროვნული საგამოცდო სისტემის კონცეფციის განახლება, რომელიც მეტად უპასუხებს მსოფლიო უმაღლესი საგანმანათლებლო მომსახურების ბაზრის ისეთ გამოწვევებს, როგორცაა უმაღლესი სასწავლო დაწესებულებების უფლება თავად შეარჩიონ მათთვის სასურველი კანდიდატი, სწავლის გაგრძელების შესაძლებლობა უმაღლეს სასწავლო დაწესებულებაში ზოგადი განათლების მიღებისთანავე, უმაღლეს სასწავლებელში მისაღებად სათანადო გამოცდის ჩაბარების შესაბამისად. მიუხედავად იმისა, რომ უმაღლესი სასწავლო დაწესებულებები დამსაქმებელთან თანამშრომლობენ ორმხრივი მემორანდუმების ფარგლებში, უმრავლეს შემთხვევაში გაფორმებული მემორანდუმების ძირითადი შინაარსი მხოლოდ სტუდენტთა სასწავლო პრაქტიკის უზრუნველყოფით შემოისაზღვრება, ხოლო ისეთი ფუნდამენტური მიმართულებების რეალურად განხორციელება, როგორც არის მემორანდუმი სტუდენტთა დასაქმებასთან დაკავშირებით, მემორანდუმი სასწავლო პროგრამების და გეგმების შედგენისა და შემდგომი რეალიზაციის მონიტორინგის შესახებ, დამსაქმებელთა მონაწილეობა სტუდენტთა შეფასების პროცესებში და სხვა, სამწუხაროდ, ჯერ კიდევ საჭიროებს სრულყოფას და ორმხრივი კომუნიკაციის ინტენსიფიკაციას.

აბსოლუტურად კონტრასტულია მდგომარეობა ევროპის ქვეყნებში, სადაც უმაღლესი სასწავლო დაწესებულებები და დამსაქმებლები ერთობლივად ახორციელებენ არაერთ მნიშვნელოვან სასწავლო და სამეცნიერო კვლევით პროექტებს. ინდუსტრიის ისეთი გიგანტები, როგორებიც არიან კომპანიები: BOSCH, VOLKSWAGEN, DEIMLER-BENZ და სხვა გამოირჩევიან აქტივობით უმაღლესი განათლების სფეროში. უმაღლეს სასწავლო დაწესებულებებთან მჭიდრო კავშირ-ურთიერთობებით ხასიათდებიან ბალტიის ზღვის რეგიონის ქვეყნების კომპანიებიც: REXER, TARTU MILL, UKIO, FORTICOM

და სხვა. ევროპის ქვეყნების, ისევე როგორც ბალტიის ზღვის რეგიონის ქვეყნების უნივერსიტეტები აქტიურად ადევნებენ თვალს საკუთარი სტუდენტების კარიერის განვითარებას. მათ აქვთ სისტემატიური კავშირი თავიანთ კურსდამთავრებულებთან, გააჩნიათ დასაქმებულ სტუდენტთა ელექტრონული ბაზა და ყველა უნივერსიტეტში არსებობს რეალურად ქმედითი კარიერის სამსახური. თანამედროვე მსოფლიოში უმაღლესი განათლების ინტერნაციონალიზაციას უაღრესად დიდი ყურადღება ეთმობა, როგორც განათლების მხარდაჭერის და სრულყოფის ერთ-ერთ მთავარ განმსაზღვრელ კომპონენტს. დღეისათვის მსოფლიოში უაღრესად ცნობილ უმაღლესი განათლების და ინტერნაციონალიზაციის მხარდამჭერ საერთაშორისო ასოციაციებს წარმოადგენენ: ევროპული უნივერსიტეტების ასოციაცია (EUA – European University Association); უნივერსიტეტების საერთაშორისო ასოციაცია (IAU – International Association of Universities); უნივერსიტეტების პრეზიდენტების საერთაშორისო ასოციაცია (IAUP – The International Association of University Presidents).

წარმოდგენილ საერთაშორისო ასოციაციებს, გააჩნიათ საერთო მიზნები და ამოცანები, რომელთაგანაც შესაძლებელია სამი ძირითადი პრიორიტეტის გამოყოფა: მთელი მსოფლიოს მასშტაბით უნივერსიტეტების საერთაშორისო მისიის გაძლიერება, როგორც მსოფლიოს მდგრადი განვითარების წინაპირობა; უმაღლესი განათლების განვითარების გლობალური ხედვის ჩამოყალიბება; პარტნიორ უნივერსიტეტებს შორის სასწავლო და სამეცნიერო კოლაბორაციისა და გამოცდილების გაზიარება. აღნიშნულ ასოციაციებთან ორმხრივი კომუნიკაციის არარსებობა წარმოადგენს ქართული უნივერსიტეტების დაბალი რეიტინგის ერთ-ერთ მიზეზს. უმაღლესი საგანმანათლებლო მომსახურების ბაზრის დაბალი კონკურენტუნარიანობის დამატებითი დასტურია დამსაქმებელთა და კურსდამთავრებულთა კვლევის შედეგები. სავსებით ცხადი და გასაგებია მათი პოზიცია. კურსდამთავრებულს არ უნდა

სჭირდებოდა უნივერსიტეტის დასრულების შემდგომ პროფესიულ უნარებში ხელახლა გადამზადება. ხშირად დამსაქმებელს თავად უწევს კურსდამთავრებულთა, როგორც თეორიული მომზადება (სხვადასხვა სახის ტრენინგები, სასწავლო ბლოკ-კურსები), ასევე პრაქტიკული უნარ-ჩვევების (კომპიუტერული პროგრამები, ფინანსური და ბუღალტრული პროგრამები, მსოფლიო საძიებო სისტემები Google, Bing და სხვა) განვითარება.

2015 წელს სადისერტაციო კვლევის ფარგლებში, დამოუკიდებლად ჩატარებული კვლევის კრიტიკულმა ანალიზმა, ევროპისა და ბალტიის ზღვის რეგიონის ქვეყნების გამოცდილების გათვალისწინებით, საშუალება მოგვცა მოგვეხდინა მნიშვნელოვანი სამეცნიერო მიგნებების და სიახლეების დეფინიცია, კერძოდ:

- მსოფლიო პრაქტიკის გათვალისწინებით, საქართველოში უნივერსიტეტების რაოდენობის ოპტიმალურ შკალას წარმოადგენს 15-30 ერთეული. შესაბამისად მიზანშეწონილია კერძო უმაღლესი სასწავლებლების ავტორიზაციის პროცესის გამკაცრება;

- საქართველოში არსებული უნივერსიტეტების 68% დედაქალაქში მდებარეობს, რითაც ფაქტობრივად ირღვევა განათლების ხელმისაწვდომობის სოციალური წონასწორობა. აღნიშნული ნეგატიური ტენდენციის საპირისპიროდ მნიშვნელოვანია მომავალში კერძო უმაღლესი სასწავლებლების პროპორციული გადანაწილების უზრუნველყოფა ცენტრისა და რეგიონების დონეზე;

- დაბალია ინტერნაციონალიზაციის მაჩვენებლები განსაკუთრებით სასწავლო პროგრამების, სტუდენტების და აკადემიური პერსონალის კუთხით, რაც უარყოფითად აისახება უმაღლესი საგანმანათლებლო მომსახურების ბაზრის კონკურენტუნარიანობაზე. მნიშვნელოვანია უმაღლესი სასწავლებლების საერთაშორისო ინტეგრაციის ხელშეწყობა;

- სუსტია კავშირი (სასწავლო პრაქტიკები), როგორც უმაღლეს სასწავლებლებსა და კერძო სექტორს შორის, ასევე თავად უმაღლეს სასწავლებლებს (სასწავლო-სამეცნიერო

აქტივობები) შორის. მხარეთა შორის არსებული კომუნიკაციის დაბალი დონე, ხელს უშლის სწავლის ხარისხის ამაღლებას. საჭიროა მეტი კონსტრუქციული კავშირურთიერთობების უზრუნველყოფა;

– დამსაქმებლები არ მონაწილეობენ, სასწავლო კურიკულუმების მომზადების და სტუდენტთა შეფასების პროცესებში, რის გამოც მომზადებული ახალგაზრდა კადრების გარკვეული ნაწილი ვერ პასუხობს ბაზრის მოთხოვნებს. მნიშვნელოვანია ზემოაღნიშნულ პროცესებში მესამე მხარის (დამსაქმებელი) ჩართულობის და უფლებების გაზრდა;

– სასწავლო პროგრამები ნაწილობრივ ასახავს ბაზრის საჭიროებებს. შედეგად შრომის ბაზარზე სტუდენტების მიწოდება მხოლოდ ნაწილობრივ შეესაბამება სტუდენტებზე მოთხოვნას. საჭიროა ორმხრივი კომუნიკაციის ინტენსიფიკაცია;

– დაბალია უმაღლესი განათლების და მეცნიერების დაფინანსების ხვედრით წილი. მნიშვნელოვანია მისი მიახლოება ევროპულ ორიენტირთან, რომელიც მთლიანი შიდა პროდუქტის 3% შეადგენს;

– უმაღლესი განათლებისა და კვლევის დაფინანსების როგორც წყაროები, ისე ფორმები არ არის სათანადოდ დივერსიფიცირებული იმისათვის, რომ უზრუნველყოს ხარისხი და ხელმისაწვდომობა. მნიშვნელოვანია დაფინანსების ალტერნატიული მოდელების დანერგვა;

– დაბალია ბერგენის სამიტზე აღებული ვალდებულებების შესრულების ტემპი და ხარისხი. უმაღლესი სასწავლო დაწესებულებები უაღრესად დამოკიდებულნი არიან განათლებისა და მეცნიერების სამინისტროზე, რაც ნაწილობრივ ზღუდავს უმაღლესი სასწავლო დაწესებულებების აკადემიურ თავისუფლებას. მნიშვნელოვანია აკადემიური თავისუფლების ზრდა;

– ერთიანი ეროვნული გამოცდების პრაქტიკა, კვლავაც რჩება კორუფციასთან ბრძოლის მთავარი ბერკეტი, თუმცა ამავე დროულად განხილულ უნდა იქნას, როგორც განათლების ხარისხის დეველპაციის პოტენციური საფრთხე.

მიზანშეწონილია ერთიანი ეროვნული გამოცდების კონცეფციის განახლება;

სადისერტაციო ნაშრომზე მუშაობის პროცესში შემუშავებულია საქართველოს უმაღლესი საგანმანათლებლო მომსახურების ბაზრის დაფინანსების, კონცეპტუალურად ახალი, ალტერნატიული მოდელი; შეთავაზებულია საქართველოს უმაღლესი საგანმანათლებლო მომსახურების ბაზარზე, სტუდენტთა დაკრედიტების ახალი სისტემა, რომელიც ეფუძნება უმაღლესი სასწავლო დაწესებულებების ბრენდირების პრინციპს; წარმოდგენილია საქართველოს უმაღლესი საგანმანათლებლო მომსახურების ბაზარზე, სწავლების გადასახადის კალკულაციის შინაარსობრივად ახალი მეთოდოლოგია.

დასკვნა-რეკომენდაციები

სადისერტაციო ნაშრომის ფარგლებში მეორადი ინფორმაციის წყაროების (სამაგიდე კვლევა) და დამოუკიდებლად განხორციელებული სამი ურთიერთმემხვედრი კვლევის (საქართველოს უმაღლესი საგანმანათლებლო დაწესებულებების კვლევა; უმაღლესი საგანმანათლებლო დაწესებულებების კურსდამთავრებულთა კვლევა; დამსაქმებელთა კვლევა) შედეგების შედარებითი და კრიტიკული ანალიზით დადასტურებულია სამეცნიერო კვლევის ყველა ჰიპოთეზა, მიღწეულია სადისერტაციო ნაშრომში დასახული მიზანი და შემუშავებულია თეორიული და პრაქტიკული ღირებულების დასკვნები და რეკომენდაციები, კერძოდ:

- საქართველოში არსებული საგრანტო დაფინანსების სისტემა ვერ უზრუნველყოფს უმაღლესი საგანმანათლებლო მომსახურების ბაზარზე კერძო სექტორის კონკურენტუნარიანობის ზრდას და მის მდგრად განვითარებას. შესაბამისად, ევროპისა და ბალტიის ზღვის რეგიონის ქვეყნების უმაღლესი საგანმანათლებლო მომსახურების ბაზრის

გამოცდილების გათვალისწინებით, მიზანშეწონილია საქართველოს უმაღლესი საგანმანათლებლო მომსახურების ბაზრის დაფინანსების წყაროების დივერსიფიკაცია;

- სადისერტაციო ნაშრომზე მუშაობის პროცესში შემუშავებულია საქართველოს უმაღლესი საგანმანათლებლო მომსახურების ბაზრის დაფინანსების კონცეპტუალურად ახალი, ალტერნატიული მოდელი, რომელიც იძლევა შესაძლებლობას საქართველოს უმაღლესი საგანმანათლებლო მომსახურების ბაზარზე უზრუნველყოფილი იქნას დაფინანსების წყაროების დივერსიფიკაცია. კერძოდ, სახელმწიფო ვაუჩერული დაფინანსების დღეს არსებული პრაქტიკის პარალელურად უნდა განვითარდეს უნივერსიტეტების ბრენდირების სისტემა, რომელიც ხარისხის მაღალ სტანდარტებზე ორიენტირებულ უმაღლეს საგანმანათლებლო დაწესებულებებს მისცემს საშუალებას მოიპოვონ დამატებითი დაფინანსება და განვითარდნენ ჯანსაღი კონკურენციის პირობებში;

- საქართველოში სტუდენტთა დაკრედიტების დღეს არსებული სისტემა არ არის ხელსაყრელი სტუდენტებისათვის. კვლევის შედეგებით გამოვლინდა, რომ საბანკო სექტორი აღნიშნულ სეგმენტს მიზნობრივ სესხებს აწვდის იმდენად არაახელსაყრელი პირობებით, რომ ფაქტობრივად ამ მომსახურეობით სტუდენტები ვერ სარგებლობენ. რადგანაც განათლება (მათ შორის უმაღლესი) უპირველეს ყოვლისა სახელმწიფოებრივი მნიშვნელობის საზოგადოებრივი პროდუქტია, შესაბამისად, უპრიანი იქნება აღნიშნულ პროცესებში საბანკო სექტორთან ერთად ალტერნატივის სახით სახელმწიფომაც (სპეციალური ფონდების მეშვეობით) მიიღოს გარკვეული მონაწილეობა. კერძოდ, მიზანშეწონილია შეიქმნას გრძელვადიანი ხელსაყრელი (ყოველგვარი დამატებითი უზრუნველყოფის გარეშე) დაფინანსების სისტემა სტუდენტებსათვის, რომელიც ასევე დაეფუძნება უმაღლესი სასწავლებლების ბრენდირების პრინციპს;

- კვლევის შედეგებით დადგინდა, რომ საქართველოს უმაღლესი საგანმანათლებლო დაწესებულებები სწავლის ერთი კრედიტის საფასურის გასაანგარიშებლად სწავლის მთლიან

თანხას ყოფენ სასწავლო წელიწადში სავალდებულოდ გასავლელი კრედიტების რაოდენობაზე. საქართველოს კერძო უმაღლეს საგანმანათლებლო დაწესებულებების უმრავლესობაში ერთსა და იმავე საგანმანათლებლო პროგრამებზეც კი სწავლის ერთი კრედიტის საფასური ყოველწლიურად მკვეთრ რყევებს განიცდის შემცირების ტენდენციით მაშინ, როდესაც ბაზარზე სწავლის ერთი კრედიტის ფასზე მოქმედი სხვა ფაქტორები, ფაქტობრივად, არ იცვლება მოკლე და გრძელვადიან პერიოდებშიც კი. შესაბამისად, სადისერტაციო ნაშრომში წარმოდგენილია სწავლების გადასახადის კალკულაციის ახალი მეთოდოლოგია, რომელიც ითვალისწინებს უნივერსიტეტების სტუდენტების რაოდენობის, მოსალოდნელი მოგების მარჟის, ინფლაციური პროცესებისა და გასაწევი სტრუქტურირებული ხარჯების კორელაციურ კავშირებს;

- საქართველოს უმაღლეს საგანმანათლებლო მომსახურების ბაზარზე ევროპული გამოცდილების გათვალისწინებით მაღალია ბაზარზე ოპერირებადი უმაღლესი სასწავლებლების რაოდენობა, კერძოდ დღეისათვის საქართველოში ოპერირებს 75 უმაღლესი საგანმანათლებლო დაწესებულება მაშინ, როდესაც ქვეყნის მოსახლეობის ფაქტობრივი რაოდენობის (3,7 მლნ.) გათვალისწინებით, უნივერსიტეტების ოპტიმალური რაოდენობა 15-30 ერთეულს უნდა შეადგენდეს. აღნიშნულიდან გამომდინარე, მიზანშეწონილია საერთაშორისო გამოცდილების გათვალისწინებით, საწყის ეტაპზე გამკაცრდეს უმაღლესი საგანმანათლებლო დაწესებულებების ავტორიზაციისა და აკრედიტაციის სტანდარტები და დაიხვეწოს სათანადო პროცედურები (შემოწმების ოპტიმალური ვადების უზრუნველყოფით);

- საქართველოში ცენტრისა და რეგიონების დონეზე უმაღლესი სასწავლებლების გეოგრაფიული არეალის განლაგების მხრივ, სერიოზული დისბალანსია (მაღალია დისპროპორცია). საქართველოში არსებული უნივერსიტეტების 68% დედაქალაქში მდებარეობს, რაც ხელს უშლის უმაღლესი განათლების ხელმისაწვდომობის პრინციპის რეალიზაციას და

აფერხებს რეგიონის დონეზე უმაღლესი განათლების სფეროში კონკურენციის განვითარებას. შესაბამისად, მიზანშეწონილია ქართული უმაღლესი საგანმანათლებლო დაწესებულებების რეგიონალურ დონეზე ფუნქციონირების სახელმწიფოებრივი მხარდაჭერა, სხვადასხვა მასტიმულირებელი ღონისძიებების შეთავაზებით;

- საქართველოში დაბალია უმაღლესი საგანმანათლებლო დაწესებულებების ინტერნაციონალიზაციის მაჩვენებლები, რაც განსაკუთრებით ერთობლივი სასწავლო პროგრამების, უცხოელი სტუდენტებისა და აკადემიური პერსონალის მცირე რაოდენობაში ვლინდება. კერძოდ, ქართულ უმაღლეს საგანმანათლებლო დაწესებულებებში ფაქტობრივად, უცხოელი აკადემიური პერსონალის რაოდენობის ხვედრითი წილი მთლიან აკადემიურ პერსონალში მხოლოდ 2%-ია, უცხოელი სტუდენტების ხვედრითი წილი ადგილობრივ სტუდენტების საერთო რიცხვში 2014-2015 სასწავლო წლების მიხედვით, 2.8%-ს არ აღემატება, ხოლო ქართული უნივერსიტეტების მხოლოდ 40%-ს გააჩნია ერთობლივი აკადემიური პროგრამები, მაშინ როდესაც ანალოგიური მაჩვენებლები ბალტიისპირეთის ქვეყნებშიც კი (რომ არაფერი ვთქვათ ევროპულ ქვეყნებზე) მნიშვნელოვნად აღემატება კვლევის შედეგად მოპოვებულ მონაცემებს და შესაბამისად, 10%, 5-6% და 90% -ია. საქართველოში უმაღლესი საგანმანათლებლო დაწესებულებების ინტერნაციონალიზაციის პროცესების გასააქტიურებლად, რეკომენდებულია პირველ რიგში ქვეყნის სრულფასოვანი ინტეგრაცია უმაღლესი განათლების ევროპულ სივრცეში. კერძოდ კი - საჭიროა ბერგენის სამიტზე აღებული ვალდებულებების დროულად შესრულება; ხარისხის უზრუნველყოფის ევროპულ ქსელში (ENQA) – (The European Association for Quality Assurance in Higher Education) გაწევრიანება; ქვეყანაში საერთაშორისო ავტორიზაციისა და აკრედიტაციის პროცესების დამკვიდრება; აკადემიური სფეროს წარმომადგენლებისათვის სავიზო რეჟიმების განსაკუთრებული გამარტივება და მორგება მათ საჭიროებებზე;

- ჩატარებული კვლევის შედეგებით გამოვლინდა, რომ სუსტია, ან ხშირ შემთხვევაში ფორმალურ ხასიათს ატარებს უმაღლეს სასწავლებლებსა და კერძო სექტორს (დამსაქმებელი) შორის არსებული კავშირურთიერთობები. კერძოდ, პოტენციური დამსაქმებლები ფაქტობრივად არ მონაწილეობენ, სასწავლო კურიკულუმების მომზადებისა და სტუდენტთა შეფასების პროცესებში, რის გამოც სასწავლო პროგრამები ნაწილობრივ ასახავს ბაზრის საჭიროებებს და უნივერსიტეტების მიერ მომზადებული კადრების მნიშვნელოვანი ნაწილი ვერ პასუხობს დასაქმების საერთაშორისო და ადგილობრივი ბაზრების თანამედროვე მოთხოვნებს. შესაბამისად, რეკომენდებულია უმაღლესმა საგანმანათლებლო დაწესებულებებმა აქტიურად განახორციელონ შრომის ბაზრის კვლევები, გააქტიურონ უნივერსიტეტების სტრუქტურაში არსებული კარიერული სამსახურები, განავითარონ სასწავლო პროცესებში პრაქტიკოსი სპეციალიტების ჩართვის პრაქტიკა და ორმხრივი მატერიალური დაინტერესების პირობებით გააფართოვონ პროფესიული პრაქტიკის ობიექტები;

- საქართველოში კერძო უმაღლესი საგანმანათლებლო დაწესებულებების კონკურენტუნარიანობის ამაღლების პროცესში მნიშვნელოვანი როლი აკისრია ერთიანი ეროვნული გამოცდების პრაქტიკის ეტაპობრივ ჩანაცვლებას, ვინაიდან ის ხშირად ვერ პასუხობს და შესაბამისად ვერ ამართლებს უმაღლესი სასწავლო დაწესებულებების მოთხოვნებს და მოლოდინს. ევროპის განვითარებული ქვეყნების პრაქტიკის გათვალისწინებით, მიზანშეწონილია ერთიანი ეროვნული გამოცდების როლი ეტაპობრივად შეიცვალოს, რადგან უმაღლესი განათლების ხარისხზე ზრუნვა არანაკლებ მნიშვნელოვანი საქმეა, ვიდრე კორუფციასთან ბრძოლა. რეკომენდებულია, რომ უმაღლეს სასწავლებლებს უახლოეს პერსპექტივაში თავად მიეცეთ აბიტურიენტთა მიღების და მიზნობრივი შერჩევის შესაძლებლობა.

Grigol Robakidze University

With the right of manuscript

Lasha Tabatadze

**Problems of Improving Competitiveness of Private Sector on
Higher Education Service Market of Georgia and Their Solutions**

Specialty: Business Administration

**Thesis is presented for obtaining of the PHD. of Business
Administration academic degree**

Abstract

Tbilisi

2016

Grigol Robakidze University

Scientific advisor:

Vasil Kikutadze,

Associate Professor, of Grigol Robakidze University

Official Opponents:

Vakhtang Sartania –Professor, Academics, St. Andrew the First-
Called Georgian University of the Patriarchate of Georgia

Avtandil Asatiani – Associate Professor, Georgian Technical
University

Dissertation defense date will be published on the University
website: www.gruni.edu.ge

Dissertation defense will be held on the Dissertation-Expert
Board Meeting of the School of Business and Administration of
Grigol Robakidze University

Dissertation can be found in Grigol Robakidze University library
(Jano Bagrationi Street N6, Tbilisi)

Contents

Introduction	34
Chapter 1. Scientific literature review and theoretical/practical context of the research	36
Chapter 2. Methodology and research description	40
Chapter 3. Research results	44
Chapter 4. Discussion and scientific findings/news	48
Conclusion-Recommendations	53

Introduction

Research actuality. European choice of Georgia and wish to come closer to European standards faces the country to the special challenges. By the importance and scale of changes, HE market takes the special place. Higher Education market, as a main resource of professional staff formation, is a key factor of steady and dynamic development of business. Higher education is the only unconditional alternative of providing innovative economy and a sustainable development of a country

Higher education support is the willing of possibility and cooperation with European structures. It should be noted that in the beginning of 21st century greatly increased the intervention of international donor organizations in the reorganization of the country's educational system. The rapid and complex structural changes made possible to many different directions. Though besides several long-term strategic directions, vision, action plan and proper structure, Georgia's HE market continues to face difficult challenges. Nowadays there are several very important research issues, namely:

- Grant allocated for higher education institutions and financial resource allocation conditions;
- Link between higher education service market and the labor market;
- Internationalization of Higher Education;
- The employer's role and participation in study programs development and monitoring;
- Compatibility of higher education market administration with the world standards, and so on.

The purpose and objectives of the research. The aim of the research is to study, analyze, identification the crucial problems of private sector competitiveness on higher education market and searching the effective ways of the best solutions. The objectives set at the following tasks:

- Determining the theoretical - methodological basis of the research;
- Determining the research hypothesis and defining the research strategy;
- Choosing the relevant selection methodology, research instruments, research limitations and criteria;
- Reviewing the works of local and foreign scientists, research reports of international and local research organizations, materials of various scientific/practical conferences and international forums, local and international normative acts;
- Planning independent studies, to prepare research questionnaires and arrange organizational and technical issues related to the research activities.
- Studying the higher education institutions, employers and graduates of higher education institutions;
- Technical processing of information collected during the research, surveying the results;
- Making critical analysis and synthesis of the research results,
- Formulating scientific news, opinions and recommendations.

Hypothesis. It should be noted that in order to increase the competitiveness of higher education market in Europe the following general strategies are used:

- Study and analyze of modern funding models of higher education market;
- Monitoring graduates competencies compatibility with labor market demands;
- Reforming the structure of higher education system quality and qualifications according to the potential employers requirements;
- Identification and forecasting the level of internationalization of higher education market;
- Providing funding diversification of higher education market, etc.

Georgia, with its European choice, is pursuing to integrate in European higher education space. One can imagine a hypothetical

model of the situation, while in Georgia higher education development policy foresees to get in force and refine the abovementioned strategies. Therefore, we can formulate several hypothesis.

The study hypothesis (1). Management and improvement of higher education financing terms is a necessary precursor of formation a competitive environment on HE market;

The study hypothesis (2). Compatibility with the modern standards of HE quality is not possible without improvement of the quality of higher education internationalization;

The study hypothesis (3). Deepening the relations between higher education services market and the labor market, accordingly, linking teaching and learning processes to practices is necessary for preparing high-qualified personnel;

The study hypothesis (4). Harmonization of legal regulations database to the legal framework of Bologna process supports to develop fair and efficient environment on higher education market.

Chapter 1. Scientific literature review and theoretical/practical context of the research

There are a lot of international researches, publications and reports about higher education service market, although as part of the review there was selected those, which is considered relevant for our research process, for comparing research results and making recommendations. At the same time, we consider it important in our review process to include works and publications of different periods and profiles.

In the explored works clearly and critically is described the biggest experience of Western Europe, as well as Eastern European countries

in higher education administration and a significant market reforms. There is proposed the rich theoretical and practical choice of strategic policy of higher education management and the variety of ways and recommendations of higher education system development and support. Especially it is interesting to share experiences in the field of higher education of European Union countries, including the Baltic Sea region countries (Lithuania, Latvia, Estonia).

Since 2005, after Georgia has officially joined the Bologna process, a highly topical issue became the higher education regulations harmonization/compatibility with the legal regulations of European higher education. In the context of the literature, there is studied and reviewed main regulatory legal acts of higher education of Georgia, as well as the applicable regulations of the European countries in the same field.

Nowadays, Georgia's HE market operation is based on: The Georgian Law on Higher Education; The Law on Education Quality Development; The Law on Science, Technology and Development; The Law on Vocational Education; National Qualifications Framework; the orders and other bylaws of the Minister of Education and Science.

As mentioned above, in 2005 at Bergen summit Georgia has officially joined the Bologna process. Over the past century, on June 19, 1999, 29 European Education Ministers signed a declaration in the world's oldest cultural, Italian city of Bologna, which has laid the foundation of process for creating a common European educational space with the aim of developing certain tools and instruments for connecting national educational systems.

Currently, 49 countries participate in the Bologna process. Taking under consideration the above-mentioned factors, in order to determine the harmonization quality of European and Georgian higher education legal regulations, regulatory of European higher education and normative acts were discussed. Namely,

- The Lisbon Treaty (1997);
- Sorbonne Declaration (1998);
- Bologna Declaration (1999);
- Prague Communiqué (2001);
- Berlin Communiqué (2003);
- Bergen Communiqué (2005);
- higher education qualifications framework Dublin Descriptors (2005);
- European Quality Assurance Standards (2005);
- London Communiqué (2007);
- Leuven Communiqué (2009);
- Budapest-Vienna Declaration (2010);
- Yerevan Communiqué (2015).

Among the foreign studies, which have significantly contributed to the study of the higher education market, it should be noted works, various publications and reports of scientists Egle Bileviciute, Inga Zaleniene, Jakob Kübarsepp, Brence Ieva, Rivza Baiba, experts of the European Commission - Cornelia Rack, Bernadette Forsthuber, David Crosier, experts of International Center for Higher Education Internationalization - Hans de Wit and Fiona Hunter, expert of European Association for International education Laura Howard and the International Association of Universities expert - expert Eva Egron-Polak. They discussed modern challenges for quality management of higher education market internationalization and the main trends, which provides higher education market internationalization and quality improvement. Accents are made on the importance of international higher education support programs: Socrates, Leonardo da Vinci, Erasmus Mundus and Tempus. There is critically discussed practice and experience of European and the Baltic Sea countries. The focus is on the shortcomings of higher education policy realization, among them the low pace and degree of reform implementation.

There are highlights in the abovementioned literature about main challenges of internationalization of education:

- Possibility of support and implementation of international joint projects by higher education institutions;
- Opportunities of maintenance the integration of foreign academic staff and foreign students in higher education institutions;
- Accessibility of educational materials in a foreign language;
- Design and development of international training programs/curriculums;
- The introduction of bilingual education;
- Refining and realization of regulatory for determining, awarding and recognition the scientific quality;
- Introducing and ensuring implementation of a contently new competition system for taking academic positions;
- Providing close connections with employer/private sector, etc.

In Georgian scientific publications there are less (almost not) found fundamental researches and works about higher education market. In this regard, by the lack of studies we considered as the most interesting works and publications of scientists, like: Vakhtang Sartania, Michael Tokmazishvili, Shorena Maghlakelidze, Avtandil Asatiani, Mamuka Tavkhelidze, Bela Gomelauri, Lali Chagelishvili, also, research reports of the various international institutions and non-governmental organizations. There are indicated higher education policy support factors, such as:

- Closer integration of countries' higher education systems;
- Establishment of an open education system on the basis of tele-communication technology;
- Program–disciplinary accreditation;
- Compatibility of higher education system result to the market requirements;
- Commercialisation of higher education and promotion of the international labor market interests
- Resource allocation in education and education planning;
- Providing higher education funding resources diversification;

- Raising accessibility on education and reducing social inequality;
- Organizational, financial and academic autonomy of higher education institutions;
- Integration of teaching and research;
- Introducing the student-oriented services, etc.

Referring to financing of higher education market there are reviewed works and publications of scientists, like Enora Bennetot Pruvot, Anna-Lena C.Laeyls-Kulik, Thomas Estermann, Ilga Kreituse, Simona Gurbo and Valdis Dombrovskis. Also, researches and reports of the World Bank, the European Commission and other international organizations. They reflect strengths and weaknesses of higher education funding systems. European orientation of higher education funding is determined here, which means the amounts of 3% in Gross Domestic Product. The focus is on the necessity of funding diversification of higher education market. There is represented higher education market financing models of European and the Baltic Sea countries, they are:

- Bureaucratic model of higher education market financing;
- Collegiate model of higher education market financing;
- Market model of higher education market financing;
- Institutional funding model of higher education market;
- Program financing and service recipient funding model of higher education market financing;
- Block-grant model of higher education market funding.

In the literature there is described the detail analysis of the pros and cons of each model by the content and qualitative terms; there are arguments about support of higher education funding as a state policy, as well as a private funding system of higher education.

Chapter 2. Methodology and research description

In the framework of dissertation research in order to study and analyze the scientific-theoretical issues of higher education market,

there was planned and independently implemented the 3 (three) counter research in 2015. There was conducted surveys of higher education institutions, employers and graduates. The main purpose of the research of higher education institutions was to study and analyze the competitiveness of higher education institutions. The selection criteria for higher education institutions were defined:

- The geographic location higher education institutions;
- Number of students in higher education institutions;
- The status of the higher education institution;
- Higher education tuition fees.

For the research process multiprofile unified survey questionnaire has been developed, which was divided into 4 (four) major blocks, namely: A general block; Financial and private sector relations block; Internationalization and the quality block; Administrative and legal regulations' block.

As a target objects of HEIs of Georgia were selected 15 (fifteen) units by their status and classification (College, University, University), types of establishment (public and private) and location (center and region).

The purpose of employers' research was to determine and analyze the quality of relations between higher education institutions and employers. As the target object 12 (twelve) private companies were selected, including banking, insurance, telecommunications and manufacturing sectors, since the companies of abovementioned profiles are the main employers of the graduates today.

The main aim of the graduates' survey was to identify and analyze their satisfaction with teaching-learning process in higher educational institutions. The study involved more than 1000 graduates from 15 (fifteen) target high schools with properly designed research questionnaire.

The methodology developed according to the purposes of the study, for which the information that needed to develop Georgia's HE service market research document, was collected and analyzed. The secondary information survey has conducted in order to formulate the methodology. We explored and critically discussed works by local and foreign authors devoted to the problems of HE service market, materials of various scientific-practical conferences and international forums, research reports of international organizations, local and international legislative acts, including the declarations and agreements in this field. In the research process, we used social research methods, like quantitative and qualitative research methods. These methods were considered as a relevant one, because they are compatible with the research object/industry specific and profile. Using the quantitative and qualitative research methods, similar surveys systematically carry out on higher education service market. The world-class scientists, like Helena Stimac, Mirna Leko Simic, Marijk van der Wende, Laszlo Tamandl and David Nagy focus on the advantages of abovementioned research methods.

The main tool of the quantitative method has been selected a survey, which was divided into 5 stages and carried out by the following work schedule.

- We developed the hypothesis of the study;
- Selected research tools, focusing on questionnaires and structured interviews;
- Conducted the survey of target groups and processed the obtained data by the computer, and
- Presented the research report, in which was reflected the survey results. The research method make us to obtain an accurate, statistically reliable data. Also, quantitative methods of research provide us to access the objective reality.

In the process of research, actually used qualitative method, which was carried out by the following work schedule: We

- determined focus groups;
- carried out in-depth interviews.

Besides that quantitative research methods allow better access to objective reality rather than qualitative research methods, which are largely depended on the researcher's subjective interpretation, the qualitative method led us to recognize in such depth nuances that is not observed in the quantitative research. Accordingly, this method has been found to be relevant. In-depth interviews were conducted with 10 (ten) company representatives - different level and profiles managers. With properly prepared survey questionnaire, each interview lasted about 45 minutes, while the graduates' research, which included focus group interviews in 9 universities lasted about 60 minutes. Most of graduates were researched online using Google application without preliminary selection of students. Such practices are widespread in different countries for similar studies. We used for statistical analysis, comparison, induction and deduction methods. In order to process the obtained data, statistical analysis was carried out, which enabled us to evaluate the correlation of quantitative indicators of competitiveness on higher education market. The comparison method made it possible to identify the priority directions of improving the HEIs' competitiveness on higher education service market, considering the foreign experience. Induction and deduction methods were used in the process of retrieving data, establishing logical relationship between the study results, defining and evaluating the characteristics of existing trend formation on higher education service market, which is reflected in the results.

The worked out research strategy and selected research methodology allowed to describe wide range of problems referring to the competitiveness of private sector on higher education service market and their origin.

The process accompanied with the certain limitations, in particular, the questionnaire included a request for financial information (tuition fee calculation, the amount of student scholarships, and other expenses), although, it was taken out from survey questionnaire by

the joint request of respondents. Some of the questionnaires filled by academic staff were incompletely filled. Partly, the reason is that during the interview respondents refused to answer certain questions, which in their opinion seemed too personal.

Some of questionnaires sent electronically to the respondents (mainly on the part of the respondents who live in the regions) to fill, in some cases, also were incompletely filled. Internet databases, by which we wanted to measure the productivity of research professors, have not been informative. Unfortunately, because of the shortage of the Georgian and foreign language studies, we could not find a comprehensive database, which will give an overall picture about research productivity produced in Georgia. However, ultimately the principal restrictions did not influence on the progress of research and relevance of results.

Chapter 3. Research results

No one important results were found by the independent research of higher education market employers and graduates done from April 1 to June 30, 2015. Today there are 75 higher education institutions registered in Georgia, including 20 state and 55 private higher education institutions, in which 167 247 students are studying. 68% of Georgia's universities are located in the capital city. 90% of respondents are dissatisfied with grant system funding, as well as the amount of funding. In their opinion, the existing tuition fee - 2250 GEL is not consistent with the real market price. It is necessary to be available grant for professional teaching and doctorate.

Georgia's expenditures on higher education to GDP ratio is approximately 2.7% in 2015. Only third of that - about 0.9% is spent on higher education. 70% of respondents said that the only 40-50% of Universities on HE service market are competitive. 30% indicated that only 20-30% of the country's higher education institutions are competitive.

90% of respondents said that the competition on HE market is highly prevented by the national examinations, state funding grant system, authorization and accreditation standards, and low standards of higher education. 80% of respondents said that the higher education market is prevented by the number of universities and low level of communication with private sector. Respondents outlined also the accessibility to the local and international grants projects.

80% of respondents said that at the time of grant projects, the environment is totally unfair and uncompetitive. In many cases, they have difficulties even in the first stage of the competition (the competition documentation). Besides 80% of respondents has a joint memorandum with the employer, bilateral relations are low effective between higher education institutions and employers.

The indicators of higher education Internationalization are low, too. Scientific activities of academic staff, such as international publications and research grant projects, if do not consider the indicators of exact and natural sciences, is very little. Articles published by Georgian academics and research staff, unfortunately, you can find a single or two in 2010-2013, in the scientific exploration of the world's major platforms, such as Web of Science, specially developed by Thomson Reuters.

40% of respondents noted that they do not have joint-programs. No one HEI in Georgia has international accreditation. 100% of respondents said that the overwhelming majority of their teaching staff are completed with local staff and are involved in the educational process. Georgian students abroad with respect to the foreign students in Georgia in 2014-2015 academic year was approximately 9% while the foreign students share of local students with respect to overall index in 2014-2015 years does not exceed 2.8%.

The overwhelming majority of higher education institutions, unfortunately, does not carry a candidate member status or collaborates with such well-known international associations supporting higher education and internationalization, such as:

- The European University Association - EUA;
- International Association of Universities – IAU;
- International Association of University Presidents – IAUP.

In addition, the world's most famous HEI ranking lists were searched, in which Georgian HEIs unfortunately, is nowhere mentioned, except Webometrics (WM) ranking lists.

Fundamentally important issues and problems identified by the study of higher education graduates. 100% of respondents said that higher education institutions should be interested in their graduates' realization, which unfortunately does not exist yet. 90% of respondents believe that it is necessary for the university to cooperate with the employer (private sector).

80% of respondents believe that the University should carry out labor market research to determine the market demanded professions. 60% of respondents named the skills that are lack in most of the graduates. These include: analytical skills, decision making skills, time management skills. 45% of respondents said that they have information about the Career Service but has never used the service.

65% of graduate respondents noted that the content of study programs does not properly respond to the demands of the market. Also, 60% said that the subjects existing in the study program did not correspond to the profession they were attending. 85% of graduate respondents said that the program did not have enough practical elements. Graduates' qualitative research is very interesting, too, which focused on areas, such as the students' involvement in research activities, satisfaction by lecturers' academic level, study contents, and other skills acquired.

The focus groups explained and defined the origins of the problem. In their point of view, the learning process is monotonous and the program needs to be more practical. The university does not offer student to involve in research activities that needs real financial support. Also, the acquired skills cannot meet the market requirements, it is necessary to involve foreign lecturers and modern teaching methods in studying process.

Employer survey results are interesting, too. 65% of employers said that the graduates can't meet the modern market and the private sector needs. They think graduates need mostly analytical thinking. 40% of respondents said that most required for the 5 years will be modern technologies. Also, 50% of employers indicate the newest theories as a necessary knowledge.

60% of respondents believe that employers active involvement and realization of their recommendations is needed. Also, it is necessary employers to be involved in the process of students' assessment process. 40% of respondents noted that the theoretical and the practical knowledge synthesis is needed. 90% of respondents said that they do not participate in the process of providing students' educational programs (development - discussion - analysis - realization).

90% of respondents said that graduates need to have training at place. Employers depth interviews results are important, too. They say the difference between the skills of Bachelor and Master graduates does not exist, that is often caused by the duplication of subjects included in curriculums. Graduates often do not have the appropriate knowledge considering qualification, especially it's obvious while taking theoretical knowledge into practice. The problem is provided by the low level of communication between the university and the employee.

Employer's contribution in curriculum design and student assessment processes is necessary, at least from time to time, because in many

cases, the learning results completely mismatches the local market demands.

Chapter 4. Discussion and scientific findings/news

In order to improve the quality of research results validity the comparative and critical analysis of successful European countries, including the experience of Baltic Sea countries, was done. At first glance, Georgia's higher education service market seems very competitive, but ironically, the number of HEIs is considered as an excessive and a precondition of unfair competition for a country with a population of 3.7 million. The results are inadequate. There are graduates with low qualifications. Besides no one international recommendations, our country is still not a member of the European Network for Quality Assurance (ENQA), which represents a serious disadvantage.

In order to analyze we discussed several European and the Baltic Sea region countries. For example, in the Federal Republic of Germany there are 109 university while the population is 82 million people. In Lithuania there are 23 universities and population – no more than 3.5 million people; 26 universities are in Latvia with total population of 3 million people; 15 universities are in Estonia, while the country's population is 1.4 million; 32 universities are in the Netherlands, while the number of population is 16 million people; Finland - 15 universities with country population 5.3 million. Another interesting fact that has a negative impact on the competitiveness of higher education service market is that there are a lot of universities on the market having very small (2-7 years) operating experience.

The youngest university in Europe is over half a century while the youngest one in Georgia is 2-3 years old. It should be noted that number of higher education institutions should not be increased by the expenses of education quality devaluation. 68% of Georgia's universities are located in the capital. In Georgia's Law on Higher

Education, article 3 states: "The state provides accessibility to higher education considering the individual interests and capabilities." Consequently, high concentration of universities is complicated with the Georgian legislation and represents a serious problem, in terms of access to higher education. There are unsolved issues, like:

- Consideration of higher education institutions' incentives while defining grant priorities and amount;
- Communication with the educational market while working on state policy of higher education;
- Formation and development of accreditation mechanisms for international recognition;
- Obligation of secondary accreditation for higher education institutions having international accreditation and etc.

State grant system needs to be improved in terms of financial support/coverage of study, as well as in terms of effective distribution of financial resources. The results showed that the higher education market funding presently is still not diversified and it is restricted to a single grant funding system. The funding amount provided by the country's current model the study price - 2250 GEL wears dumping price characteristics and breaks healthy competition on the market. It does not present the actual market price of considering modern educational infrastructure, material and technical basis and teaching methods. The price must be much higher - at least equal of amount from 3000 to 5000 GEL. So, state funding for higher education and research forms unstable environment for higher education institutions.

Existing mechanism of funding makes disadvantages for higher education institutions. A similar rate of the Baltic Sea region is in the range of 2-3% on average. Education expenditure to GDP ratio is 2.8% in Poland, 3% - in Finland, in Dutch Kingdom - 3%, in Germany - 3.2%, in Austria - 3.1%, in Denmark and Sweden - 3% - 3%.

Also, it is highly important that the modification of the existing grant system will not be viewed in isolation from the national examination system. Moreover, there should be updated the concept of unified national examination system which will respond to the challenges of higher education market, such as: the right for universities to choose their preferred candidates, continuing the study at higher educational institutions as soon as completing general education in accordance with the appropriate examination.

Despite the fact that higher education institutions has a joint memorandum with the employer, mostly the main content of it is providing only students' training practices. The fundamental trends such as: students' employment, study program planning and implementation monitoring, participating in assessment processes and so on, unfortunately, still needs to improve and intensify bilateral communication.

Absolutely contrasting is the situation in European countries, where higher education institutions and employers jointly implement a number of important educational and scientific research projects. Such giants of the industry are companies: BOSCH, VOLKSWAGEN, DEIMLER-BENZ and others, who are actively involved in the field of higher education. Baltic Sea countries' companies: REXER, TARTU MILL, UKIO, FORTICOM and others have close relationships to higher education institutions. European countries, as well as the Baltic Sea region universities are watching their own students' career development. They have permanent contacts with their alumni, database of employed students and all the universities have actually effective career service.

Internationalization of higher education, as a one of the main component of support and improvement of education, is paid a great attention in the modern world. Presently, the world's most famous international associations supporting internationalization and higher education, are:

- The European University Association - EUA;

- International Association of Universities – IAU;
- International Association of University Presidents – IAUP.

The international associations have common goals and objectives, in which three basic priorities are:

- Strengthening the international mission of universities around the world, as a precondition for sustainable development;
- Developing the global vision of higher education;
- Study and research collaboration and experience sharing to the partner universities. The lack of bilateral communication with the associations is one of the reasons for the low rating of Georgian universities.

Further proof of low competitiveness of higher education market is study results of employers and graduates. It is quite clear and easy to understand their position. Graduates should not need to re-train the professional skills after graduation.

The employer is often forced to train the graduates, theoretically (different kinds of trainings, block courses), as well as in practical skills (computer applications, financial and accounting programs, the search engines Google, Bing and other).

Critical analysis of independent research conducted independently in the framework of dissertation research in 2015, considering Europe and the Baltic Sea experience we were able to form the important scientific findings and definition of news.

- Considering the world practice, the optimal scale number of universities in Georgia are 15-30 units. Therefore it is recommended to tighten the authorization process of private higher education institutions;
- 68% of the universities are located in the capital of Georgia. So, the social equilibrium of accessibility to education is disturbed. In the contrast to the mentioned negative tendency it is important for future to ensure proportional distribution of private higher education institutions between the center and regions;

- In terms of students and academics, there are low rates of study programs internationalization, which negatively affects the competitiveness of the higher education market. It is important to promote the HEIs' international integration;
- There is a weak connection (practice), between higher education and the private sector, as well as between higher education institutions (academic and scientific activities). A low level of communication between the parties prevents education quality improvement. More constructive links need to be provided.
- Employers do not participate in curriculum planning and student assessment process. That is why some of the younger staff can not meet the market requirements. It is important to increase the rights and participation rate of a third party (the employer) in the process.
- Study programs partly reflect market needs. As a result, students' delivery only partly meets labor market demands. Intensifying bilateral communications are needed;
- There is no clear-cut students' career service, higher education institutions work less with potential employers in this regard, and as a result, student does not have information about possibility of employment and professional practice. Effectiveness of career service is needed to be increased;
- Higher education and science funding share is low. It is important to approach its European orientation, which is 3% of Gross Domestic Product;
- Higher education and research funding sources as well as the forms are not sufficiently diversified in order to ensure the quality and availability. It is important to introduce alternative models of financing;
- Bergen Summit commitments pace and quality is low. It is necessary to improve the competitiveness of higher education market and become a member of the European Network for Quality Assurance (ENQA);
- Higher Educational Institutions are highly dependent on the Ministry of Education and Science, which restricts the academic freedom of HEIs. Academic freedom growth is important.

- Practice of unified national examination, still remains the main lever against corruption, but at the same time, it should be considered as a potential threat education quality devaluation. It is highly recommended to upgrade the concept of the national examinations practice;

In the working process on dissertation has been developed conceptually new alternative financing model of higher education market; A new system of student loan, which is based on the principles of HEIs branding is proposed; The contently new calculation methodology of study price on higher education market is presented.

Conclusion-Recommendations

All of the scientific research hypothesis are confirmed by the comparative and critical analysis of the secondary information sources (desk research) and three independent research (researches of Georgian HEIs, HEI graduates and employers). The goal of dissertation paper is achieved and theoretical-practical conclusions and recommendations are introduced. Namely:

- Existing funding system fails to provide improving competitiveness of private sector on HE service market and its sustainable development. Consequently, considering the experience of Europe and the Baltic Sea countries, it is recommended to diversify the sources of funding of the higher education market;
- In the working process, there has been developed conceptually new, alternative financing model, that enables the diversification of funding resources. Namely, in parallel with the existing voucher system should be develop the branding system, that will ensure the high standard quality oriented universities to obtain additional finances and develop in terms of healthy competition.
- In Georgia, the current student lending system is not favorable for students. The survey results revealed that the banking

sector gives the loans with such an unfavorable conditions so that the students can not actually enjoy this service; As education (including higher) is nationally important product, accordingly it will be favorable for the state to take its contribution (be special funds) in mentioned processes along with the bank sector. Namely, it is advisable to develop a long-term and favorable (without any additional supply) financing system for students, that will be based on HEIs' branding;

- By the research results it is confirmed that to calculate the price of one credit, Georgian HEI's divide the total price of study into the number of compulsory credits for a year. In the majority of Georgian private HEIs the price of one credit is sharply fluctuating with reduction trending every year, even for the same educational programs while other influencing factors on credit price does not change even in short and long-term periods. Accordingly, the dissertation work presents a new methodology of teaching price calculation, which considers the number of students in universities, the expected profit margin, inflation and correlation of structured costs;

- Considering the European Experience the number of HEIs operating on Georgian market is large. Namely, there are 75 HEIs on Georgian HE service market now, while considering the country's population (3.7 million), the optimal number of universities should be 15-30 units. Accordingly, taking into account the international expertise it is recommended to tighten the standards for authorization and accreditation of higher education institutions and to improve the relevant procedures (providing the optimal checking time);

- There is a serious imbalance in terms of geographical location of HEIs in the center and the region. 68% of Georgia's universities are located in the capital city, that prevents the accessibility to education and breaks improvement of competition on the region level. Accordingly, state support of Georgian HEIs' functioning by different stimulating activities is highly recommended;

- Internationalization rates of higher education institutions in Georgia is low, especially in joint training programs, in the number of foreign students and in academic staff. In fact, the share of foreign academic staff in total academic staff is only 2%, the share of foreign students in the total number of students in 2014-2015 academic year is not more than 2.8%. only 40% of Georgian universities have joint academic programs, while the comparable figures for the Baltic countries (not to mention European countries) is significantly higher than the survey data obtained and is 10%, 5-6% and 90%, in accordance with. In Georgia to stimulate the process of internationalization of higher education institutions, primarily it is recommended the country's full integration into the European Higher Education Area. In particular, it is necessary to perform the Bergen Summit commitments in time, to become a member of the European Network for Quality Assurance (ENQA); to create the international authorization and accreditation mechanisms; to simplify visa regimes for Academics and adjusting them to their needs;

- According to the conducted research revealed that the link between universities and the private sector (employers) is weak, or in many cases - even formal. Namely, potential employers do not actually participate in teaching curricula development and/or students' assessment processes, that is why learning programs partly reflect market needs and the important part of university graduates do not meet modern requirements of international and local markets. Accordingly, it is recommended to actively conduct labor market studies by higher educational institutions, to activate career services, to develop teaching and practice specialists involvement in processes and to expand the scope of professional practice facilities by the bilaterally interesting in material conditions.

- In the process of improving Georgia's higher education institutions' competitiveness, an important role has the replacement of the national examinations practice, step by step. Because it often does not meet the requirements and expectations of higher education institutions. Considering the practice of European developed countries, it is recommended to change the role of the national examinations, because the care for higher education quality is not less

important than the fight against corruption. It is recommended that the universities and colleges have possibility to select entrants, which will give them possibility of sampling the targeted contingent.